

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Економічний факультет

Кафедра бізнесу та управління персоналом

**РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ БЕЗРОБІТТЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)**

Виконав:

студент(ка) 4 курсу, 451 групи
спеціальності 051 Економіка
(ОП Управління персоналом та
економіка праці)

Браженюк Володимир Васильович

Керівник: канд. екон. наук, доцент
Водянка Л.Д.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри бізнесу та управління персоналом
протокол №_____ від _____ 2025 р.
Зав. кафедрою _____ доцент Водянка Л.Д.*

Чернівці-2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
4 РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗРОБІТТЯ.....6	
1.1. Поняття безробіття та зайнятості.....6	
1.2 Наслідки безробіття для економіки країни.....13	
1.3 Вплив безробіття на доходи населення.....24	
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ...29	
2.1 Аналіз регіональних змін в процесі безробіття.....29	
2.2 Ключові зміни на ринку праці.....41	
РОЗДІЛ III. СТРАТЕГІЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ РИНКУ ПРАЦІ.....50	
ВИСНОВКИ.....66	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....68	
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Збройна агресія російської федерації спричинила серйозні виклики для України, які пройшли через всі сфери її життя, включаючи економіку та ринок праці. Різні регіони країни відчували наслідки цього конфлікту по-різному, залежно від їхнього географічного положення, промислового потенціалу та економічної структури.

На перший погляд здається, що основні постраждалі регіони - це ті, які знаходяться безпосередньо на передовій або в прикордонних зонах. Однак це не завжди так. Важливим фактором впливу на ринок праці є не лише фізичні руйнування та втрати від військових дій, але і економічні санкції, перерви в постачаннях сировини та зменшення інвестиційного потенціалу.

Наприклад, регіони, що спеціалізуються на виробництві продуктів, які є об'єктом санкцій, можуть стати вразливими до відсутності замовлень або погіршення умов експорту. Це може призвести до зниження виробництва та, відповідно, зростання безробіття в цих регіонах.

Деякі регіони, навпаки, можуть мати переваги в умовах війни. Наприклад, розвиток оборонної промисловості або збільшення обсягів виробництва військової техніки може стати стимулом для розвитку промисловості в деяких регіонах.

Тому дослідження регіональних особливостей безробіття в умовах військового конфлікту є дуже важливим. Воно дозволить зрозуміти, які регіони є найбільш вразливими до наслідків війни, а які можуть мати переваги або можливості для подолання кризових ситуацій. Такий аналіз допоможе розробити ефективні стратегії подолання безробіття та соціально-економічних викликів, що виникають в умовах війни. Об'єктом дослідження є безробіття в Україні в умовах повномасштабної військової агресії російської федерації.

Науковці з різних галузей, проводили дослідження щодо впливу регіональних особливостей на рівень безробіття в Україні в умовах повномасштабної військової агресії російської федерації. Вони встановили
5
значення географії, економічної структури та інфраструктури для ринку праці в різних областях. Результати їх досліджень сприяють розробці стратегій адаптації місцевих громад та відновлення економіки після війни.

Предметом дослідження є регіональні особливості безробіття в Україні в умовах воєнного конфлікту з рф.

Метою роботи є аналіз впливу повномасштабної військової агресії рф на рівень безробіття в окремих регіонах України та виявлення їхніх особливостей.

Завдання дослідження:

1. Визначити поняття безробіття та зайнятості, розглянути наслідки

безробіття та його вплив на доходи населення.

2. Проаналізувати вплив військової агресії РФ на ринок праці та рівень безробіття в різних регіонах України.

3. Виявити регіональні відмінності у рівні безробіття та попиті на робочусилу під час воєнного конфлікту.

4. Запропонувати потенційні заходи для подолання загроз та відновлення ринку праці після завершення воєнних дій.

Методи дослідження:

1. Аналіз статистичних даних про ринок праці та безробіття в Україні.
2. Емпіричні дослідження в регіонах зі значними військовими діями.
3. Статистичний аналіз впливу військового конфлікту на ринок праці.

Структура роботи: складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел.

6

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗРОБІТТЯ

1.1. Поняття безробіття та зайнятості

В сучасних умовах значно зростає значення людського капіталу. Саме людський капітал формує ефективність використання трудових ресурсів, а основним показником використання трудових ресурсів виступає зайнятість населення.

Зайнятість – це не просто факт наявності роботи в людини, а ціла система соціально-економічних зв'язків, яка забезпечує створення та розподіл робочих місць для працездатного населення. Вона охоплює різноманітні аспекти трудової діяльності та взаємодії людей у сфері праці.

Зайнятість згідно зі статтею 1 Закону України «Про зайнятість населення» визначається як: «...не заборонена законодавством діяльність

осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно» [32].

Важливою характеристикою зайнятості є її форми.

Форми зайнятості населення – це різні способи участі людей у трудовій діяльності. Вони відображають характер трудових відносин, умови праці, правовий статус працівника та гнучкість робочого часу. Основні форми зайнятості подано в таблиці 1.1.

7

Таблиця 1.1

Основні форми зайнятості та їх характеристика

Класифікаційна ознака	Характеристика форм зайнятості
За правовим статусом	• <i>формальна зайнятість</i>. Працівник офіційно оформлений (контракт, трудовий договір), сплачує податки, має соціальні гарантії. • <i>неформальна (тіньова) зайнятість</i>. Людина працює без офіційного оформлення – без гарантій, пенсійного стажу та захисту трудових прав.
За характером трудових відносин	• <i>робота за наймом</i>. Працівник виконує роботу на умовах трудового договору, під керівництвом роботодавця. • <i>самозайнятість</i>. Людина працює на себе, не маючи роботодавця (наприклад, фермери, фрілансери, ремісники). • <i>підприємницька діяльність</i>. Зайнятість у власному бізнесі з можливим наймом інших працівників.
За тривалістю робочого часу	• <i>повна зайнятість</i>. Стандартна тривалість робочого дня (зазвичай 40 годин на тиждень). • <i>неповна зайнятість</i>. Робочий час менший за норму (поширено серед студентів, пенсіонерів, жінок з дітьми). • <i>сезонна робота</i>. Праця, пов'язана з певними сезонами (сільське господарство, туризм). • <i>тимчасова/разова робота</i>. Зайнятість на короткий термін або виконання одноразових завдань.

За місцем та способом виконання:	• <i>офісна (традиційна) зайнятість</i>. Робота на території роботодавця. • <i>дистанційна (віддалена) робота</i>. Працівник виконує обов'язки з дому або з іншого місця через Інтернет. • <i>гібридна форма</i>. Поєднання офісної та дистанційної роботи.
Нетипові форми	• <i>фріланс</i>. Вільна, проектна діяльність без постійного роботодавця. • <i>Гіг-зайнятість (gig economy)</i>. Виконання короткотермінових завдань через платформи (Uber, Glovo тощо).

Примітка: Сформовано автором на основі [19].

Ці форми можуть комбінуватися, змінюватися залежно від економічної ситуації, рівня розвитку ринку праці та законодавства країни. Зайнятість відіграє важливу роль у забезпеченні економічного зростання та соціального добробуту, адже від неї залежить рівень добробуту громадян, соціальна стабільність і загальна якість життя в суспільстві [1]. Зайнятість населення поділяється на три основні типи: повну, раціональну та ефективну. Повна зайнятість передбачає забезпечення всіх

8

працездатних громадян можливістю брати участь у суспільно корисній праці, що сприяє як особистому, так і колективному відтворенню трудового потенціалу та задоволенню потреб суспільства.

Раціональна форма зайнятості означає таке використання трудових ресурсів, яке враховує їх вікову, статеву та освітню структуру. Основною метою цього підходу є забезпечення оптимального розподілу праці, хоча він не завжди гарантує високу ефективність, оскільки може бути зосереджений на покращенні зайнятості в окремих регіонах чи серед окремих соціальних груп.

Ефективна зайнятість, у свою чергу, спрямована на досягнення економічної та соціальної результативності, з акцентом на скорочення важкої, фізично виснажливої та низькооплачуваної праці, що відповідає вимогам інтенсивного оновлення трудових ресурсів [7, с. 131].

Характер трудової діяльності визначається формою власності, в межах якої вона здійснюється, зокрема – державною, колективною або приватною. У країнах із розвиненою економікою переважна частина працездатного населення працює в приватному секторі, а головна частина економіки зосереджена у сфері послуг і нематеріального виробництва. У сфері сільського господарства зазвичай задіяна незначна частка працівників – до 5%, тоді як в Україні цей показник може досягати 18%.

Існують два типи зайнятості: основна та спеціальна.

Основна зайнятість охоплює традиційні форми працевлаштування, які регулюються трудовим законодавством та внутрішніми нормативами організацій, і передбачає стандартні умови праці для штатних працівників.

Спеціальні форми зайнятості охоплюють нестандартні варіанти праці, як-от: дистанційна робота (робота з дому), робота за сумісництвом, індивідуальна діяльність, кооперативні форми співпраці.

Ці форми регулюються окремими законодавчими актами або спеціальними нормативно-правовими документами. У країнах із розвиненою економікою, таких як США та Велика Британія, до 30% працездатного населення задіяні саме в таких нетрадиційних форматах зайнятості.

9

У більшості країн пострадянського простору, зокрема в Україні, домінує основна форма зайнятості, яка ґрунтується на технологічному типі виробництва, що передбачає використання ручної та механізованої праці. Значна частина працездатного населення зосереджена в промисловості та аграрному секторі, де фізична праця залишається ключовим компонентом трудового процесу.

У розвинених державах, зокрема в США, провідною є інформаційна форма зайнятості, яка охоплює сфери, пов'язані з обробкою, створенням та передачею інформації. Основний акцент у таких економіках робиться на підготовці висококваліфікованих фахівців для роботи у високотехнологічних галузях. Постійне навчання та професійна перепідготовка працівників є

звичною практикою та важливою умовою підтримання конкурентоспроможності ринку праці.

В сучасних реаліях держава відіграє активну роль у регулюванні ринку праці, впливаючи як на попит, так і на пропозицію робочої сили. Це здійснюється через комплекс заходів, зокрема: стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць шляхом надання дотацій чи премій, організацію програм професійного навчання та перекваліфікації, підтримку безробітних та функціонування центрів зайнятості (бірж праці), що сприяють працевлаштуванню населення.

Безробіття – це соціально-економічне явище, за якого частина працездатного населення не має можливості працевлаштуватися, незважаючи на бажання та здатність працювати. Така ситуація призводить до формування надлишкової робочої сили, яку часто називають «резервною армією праці».

Міжнародна організація праці характеризує безробітних як осіб, які готові та здатні працювати, проте не мають роботи. В українському законодавстві безробітними визнаються громадяни працездатного віку, які через об'єктивні обставини не можуть знайти роботу, зареєстровані в державній службі зайнятості та перебувають у процесі активного пошуку роботи [4, с. 185].

10

Безробіття як соціально-економічне явище вперше проявилось у Великобританії на початку XIX століття, проте до кінця того століття воно не набуло широкого поширення й активізувалося переважно в періоди економічних спадів. Наприклад, у США в 1920–1930-х роках рівень безробіття сягав майже 20%.

Перші пояснення причин безробіття належать англійському економісту Т. Мальтусу, який вважав, що воно є наслідком надмірного приросту населення. Згодом, у середині XX століття, з'явилася технологічна теорія безробіття, згідно з якою науково-технічний прогрес і автоматизація виробництва призводять до зменшення потреби в ручній праці, що й

спричиняє зростання безробіття.

Методи подолання безробіття охоплюють кілька напрямів, зокрема: уповільнення темпів технічного прогресу, стимулювання створення нових робочих місць, організацію програм професійного навчання та перекваліфікації кадрів, а також скорочення кількості надлишкової робочої сили.

Серед численних економічних теорій, що аналізують причини безробіття, найпоширенішою є кейнсіанська концепція. Вона вказує, що основним джерелом безробіття є недостатній сукупний попит на товари й послуги. Це пов'язано з надмірним заощадженням та низькою інвестиційною активністю. Згідно з цією теорією, подолання безробіття можливе шляхом активної державної політики, зокрема через зменшення процентних ставок і стимулювання інвестицій та споживчого попиту. У деяких випадках навіть збільшення витрат на оборону розглядалось як ефективний інструмент впливу на зайнятість.

Марксистська теорія, у свою чергу, трактує безробіття як наслідок капіталістичної економічної системи. Вона стверджує, що змагання між капіталістами змушує їх постійно вдосконалювати технічні засоби виробництва, що призводить до витіснення робочої сили та, відповідно, до зростання безробіття.

11

Серед наведених підходів марксистське пояснення часто вважається глибшим з точки зору аналізу структурних причин безробіття, адже воно пов'язує зростання технологій та капіталовкладень з довготривалим зменшенням попиту на робочу силу [2].

Закон капіталістичного нагромадження не можна вважати універсальним, оскільки його дія обмежена певними історичними та економічними умовами і не поширюється на всі суспільно-економічні формації або весь період існування капіталізму. Причини безробіття мають багатофакторний характер. Серед них: структурна перебудова економіки,

нерівномірність розвитку виробничих сил, технологічні інновації, прагнення працівників до вищої оплати праці, дисбаланси в економічному розвитку та обмежений попит на продукцію і послуги.

У сучасному світі безробіття проявляється в різних формах, що свідчить про складність його природи та різноманітність наслідків. Найпоширенішими є застійне, структурне, приховане та сезонне безробіття.

Застійне безробіття характеризується довготривалим перебуванням без роботи – понад один рік. Воно супроводжується нестабільністю у сфері працевлаштування та невизначеністю щодо майбутнього працевлаштування, що негативно впливає на рівень життя, призводить до втрати професійних навичок та ускладнює повернення на ринок праці.

Структурне безробіття виникає внаслідок змін у технологіях та трансформації структури економіки. Воно вказує на невідповідність між наявними в працівників уміннями та потребами ринку праці. Основним засобом подолання цього виду безробіття є підвищення кваліфікації або професійна перепідготовка.

Приховане безробіття виникає у ситуаціях, коли наявні вакансії не заповнюються, незважаючи на наявність потенційних працівників. Це може бути зумовлено браком інформації про доступні робочі місця, а також невідповідністю між професійними навичками кандидатів та вимогами роботодавців.

12

Сезонне безробіття обумовлене тимчасовими змінами в обсягах виробництва, характерними для певних галузей. Наприклад, у сфері сільського господарства або туризму попит на робочу силу суттєво зростає лише в окремі періоди року, що призводить до переривчастої зайнятості працівників упродовж року [8, с. 209].

У розвинених країнах функціонують розвинені системи страхування на випадок безробіття, а також механізми соціальної підтримки, покликані компенсувати фінансові втрати громадян у разі втрати роботи. Оскільки

тривале безробіття погіршує економічну ситуацію та негативно впливає на психологічний стан людей, важливими елементами державної політики у сфері зайнятості є програми перекваліфікації, соціальної адаптації та заохочення активного пошуку роботи.

Безробіття класифікується за різними ознаками: за причинами виникнення – на технологічне, фрикційне й структурне; за віковими групами – на молодіжне або серед осіб старшого віку. Це явище не лише послаблює економіку, а й створює серйозний психологічний тиск на населення.

За останні десятиліття у промислово розвинених державах спостерігається тенденція до зростання офіційно зареєстрованого безробіття. Наприкінці 1990-х років кількість таких осіб перевищила 50 мільйонів. Наприклад, у США в 1946 році повну зайнятість визначали як рівень безробіття у 4% від загальної робочої сили, тоді як у 1990-х роках цей показник досяг 7%. Значна частина людей у такому становищі втратила віру у можливість працевлаштування та припинила активний пошук роботи – у США таких осіб нараховувалося близько 2 мільйонів. Сукупні економічні втрати від безробіття оцінювалися в сотні мільярдів доларів. У країнах ЄС ці витрати у другій половині 90-х років сягали 250 мільярдів доларів щорічно.

У державах, що перебувають на стадії розвитку, загальна кількість осіб без роботи перевищує 800 мільйонів. Проблема безробіття не оминула й Україну: у 1994–1995 роках офіційно зареєстроване безробіття охоплювало близько пів мільйона громадян, а вже до 2000 року цей показник перевищив

13

два мільйони. Крім того, значну частину робочої сили становило приховане безробіття, що проявлялося у вигляді вимушених відпусток без збереження заробітної плати чи роботи на неповну ставку. За оцінками, на той час ця категорія охоплювала майже 40% загальної кількості працівників [3, с. 124].

Таким чином, безробіття як соціально-економічне явище має значну кількість потенційних причин виникнення – загалом виділяють 17 основних чинників. Серед них, зокрема, варто зазначити структурні трансформації в

економіці, зміни в демографічному складі населення, а також обмежений попит на продукцію та послуги. Наслідки безробіття також є численними – виділяють 11 основних, які умовно поділяються на економічні (наприклад, скорочення надходжень до державного бюджету), соціальні (як-от поява груп осіб із девіантною поведінкою, що суперечить суспільним нормам), а також морально-психологічні (зокрема, підвищений рівень стресу та психоемоційні розлади у населення).

1.2 Наслідки безробіття для державної економіки

Безробіття є однією з ключових макроекономічних проблем, що проявляється у відсутності зайнятості у частини працездатного населення. Це явище характерне для ринкової економіки та зумовлене дисбалансом між пропозицією і попитом на робочу силу. Рівень безробіття часто слугує індикатором соціально-економічного стану країни: зі зниженням рівня розвитку зростає частка безробітних, і навпаки.

Дослідницькі дані свідчать, що підвищення безробіття негативно впливає на економіку, зокрема, спричиняє зниження валового національного продукту (ВНП). Це підкреслює актуальність проблеми та її можливі економічні наслідки.

Вивчення безробіття в Україні набуває особливого значення в умовах необхідності забезпечення гідних умов праці, соціального захисту та дотримання трудових прав. Це зумовлює потребу у формуванні дієвих

14

підходів до зниження безробіття та підтримання сталого економічного зростання [10].

Попри те, що інколи безробіття може виступати фактором активізації трудової діяльності населення, на практиці воно викликає значні соціально економічні труднощі. Тому пошук ефективних рішень у цій сфері є пріоритетним завданням як для державних інституцій, так і для суспільства

загалом.

Зростання рівня безробіття в Україні свідчить про нагальну потребу в комплексних заходах щодо стимулювання зайнятості та створення нових робочих місць. Існуюча система підтримки безробітних вимагає глибоких змін та модернізації.

Це явище створює серйозні виклики для економіки й суспільства, адже скорочення чисельності працюючих негативно впливає на споживчий попит, зменшує надходження до бюджету та ускладнює роботу підприємств. Окрім того, підвищується ризик соціальної напруги, а витрати держави на підтримку населення зростають.

Для формування ефективного і прозорого ринку праці в Україні необхідно створити дієву систему працевлаштування, яка забезпечить громадянам доступ до робочих місць із гідними умовами праці та належним рівнем оплати. Однак наразі наявні проблеми зі збором та обробкою статистичних даних, адже вони не охоплюють усіх категорій безробітних — зокрема тих, хто не зареєстрований у службі зайнятості або працює неофіційно.

Проблема підвищення конкурентоспроможності українського ринку праці стає дедалі гострішою, оскільки сучасна економіка вимагає наявності кваліфікованих фахівців. Водночас відсутність чіткої системи прогнозування потреб у кадрах призводить до дисбалансу між наявними працівниками та реальним попитом на робочу силу. Особливе занепокоєння викликає високий рівень безробіття серед осіб з вищою освітою, що вказує на потребу перегляду державної політики у сфері фінансування та структури освітньої системи [15, с. 103].

15

З метою підвищення конкурентоспроможності національного ринку праці необхідно здійснити глибоку трансформацію підходів до розвитку людського капіталу та системи професійної підготовки. Якісна модернізація освітнього процесу повинна враховувати динаміку глобальних змін і

орієнтуватися на формування адаптивних, компетентних фахівців. Серед ключових напрямів такої модернізації – перегляд мережі та спеціалізацій закладів вищої освіти, забезпечення їхньої автономії, створення ефективної системи контролю якості навчання та налагодження тісного зв'язку між освітньою галуззю та ринком праці.

Однією з актуальних проблем сучасного ринку праці є недостатня мобільність трудових ресурсів, що обумовлюється розривом між особистими очікуваннями працівників і реальними вимогами наявних вакансій. Тому державна політика у сфері зайнятості повинна бути орієнтована на створення умов, за яких кожна людина матиме можливість повноцінно реалізувати свій трудовий потенціал. Це передбачає підвищення попиту на робочу силу, розвиток професійної кваліфікації населення та узгодження пропозиції праці з фактичними потребами економіки.

У цьому контексті вкрай важливим є формування ефективної соціально-економічної стратегії, здатної забезпечити зниження рівня безробіття до прийняттого мінімуму. Вирішення цієї проблеми вимагає не лише оперативних дій, а й глибокого наукового аналізу, на основі якого можна створити дієві рекомендації для впровадження як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях [17].

Безробіття, поряд із такими явищами, як бідність та соціальна нестабільність, є однією з найгостріших проблем сучасного світу як на глобальному, так і на національному рівнях. Особливої актуальності це питання набуває в умовах перехідного періоду, коли постає необхідність раціонального переформатування структури зайнятості. Така трансформація часто передбачає вивільнення працівників із малоефективних секторів

16

економіки.

Проте реалізація таких змін повинна здійснюватися з урахуванням принципу «золотої середини», адже надмірно жорсткі заходи, спрямовані на оптимізацію виробництва, можуть спричинити масове банкрутство

підприємств і, як наслідок, різке зростання рівня безробіття. Це, у свою чергу, може призвести до посилення соціального напруження та зростання конфліктності в суспільстві.

У більшості випадків безробіття розглядається виключно з економічної точки зору – через призму втрат національного доходу, кількості вивільнених працівників та обсягів соціальних виплат. Однак значна частина його соціальних наслідків залишається недостатньо оціненою. Йдеться про такі явища, як погіршення якості життя, зростання психологічного навантаження на безробітних, а також посилення загальної соціальної дезінтеграції.

Таким чином, актуальність проблеми безробіття вимагає проведення всебічного аналізу його економічних та соціальних наслідків із урахуванням національної специфіки. Вивчення цього явища набуває особливої ваги для України, оскільки дозволяє не лише чітко окреслити масштаби проблеми, а й розробити ефективні шляхи виходу з кризового стану з урахуванням соціально-економічного та політичного контексту сучасного етапу розвитку держави.

Україна має унікальні економічні, соціальні та політичні умови, які суттєво відрізняються від реалій інших країн. Тому методи аналізу соціально економічних наслідків безробіття, запозичені з міжнародної практики, потребують обов'язкової адаптації. Їхнє безпосереднє застосування без врахування внутрішніх особливостей може призвести до викривлених оцінок і неефективних управлінських рішень.

У процесі дослідження важливо не обмежуватись винятково негативними наслідками безробіття. Необхідно враховувати й потенційні позитивні ефекти, які можуть виникати в окремих умовах, зокрема: підвищення мобільності робочої сили, активізація процесів професійної

17

переорієнтації, розвиток нових компетенцій, стимулювання підприємницької ініціативи тощо.

Крім того, дослідження має охоплювати вплив безробіття на динаміку

рівня бідності, стан громадського здоров'я, соціальну згуртованість та загальну стабільність у суспільстві. Такий комплексний підхід дозволить отримати цілісну картину наслідків безробіття та сприятиме формуванню обґрунтованої соціально-економічної політики держави [19, с. 185].

Безробіття має багатогранний вплив на суспільство, зумовлюючи як негативні, так і потенційно позитивні соціальні наслідки. Найбільшу увагу в дослідженнях, як правило, приділяють саме негативним аспектам, адже вони мають прямий і часто руйнівний вплив на соціальну стабільність.

Серед негативних соціальних наслідків безробіття можна виділити такі ключові чинники:

1. Зростання рівня злочинності. Відсутність стабільного доходу може сприяти зростанню криміногенної активності, оскільки частина населення вдається до протиправної діяльності як способу виживання.

2. Посилення соціальної напруженості. Масове безробіття породжує невдоволення, протестні настрої, що, у свою чергу, може спричиняти конфлікти між різними соціальними та демографічними групами.

3. Погіршення стану здоров'я. Безробіття є джерелом постійного стресу, що призводить до зростання кількості психічних розладів, депресій, а також фізичних захворювань, пов'язаних зі зниженням якості життя.

4. Соціальна маргіналізація. Зростає рівень соціальної диференціації, коли безробітні опиняються за межами активного суспільного життя, стаючи вразливою верствою населення з обмеженим доступом до ресурсів та можливостей.

5. Деградація трудового потенціалу. Тривале безробіття веде до втрати професійних навичок, зниження рівня мотивації до праці та ускладнення процесу повернення до активної трудової діяльності. Попри домінування негативних наслідків, безробіття може мати і певні

позитивні соціальні ефекти, які, хоч і менш очевидні, все ж заслуговують на увагу в комплексному аналізі цього явища. До таких позитивних аспектів

можна віднести:

1. Зростання соціальної цінності робочого місця. Особи, які пережили період безробіття, зазвичай з більшою відповідальністю та вдячністю ставляться до праці, що сприяє підвищенню трудової дисципліни та мотивації.

2. Збільшення вільного часу. Відсутність зайнятості створює умови для саморозвитку, здобуття нових знань, проходження професійної перепідготовки або реалізації творчих ініціатив, що в перспективі може підвищити конкурентоспроможність працівника.

3. Розширення можливостей вибору. Період безробіття може спонукати людину до переосмислення професійних пріоритетів, пошуку нових шляхів самореалізації або заснування власної справи, що сприяє розвитку підприємництва.

4. Підвищення суспільного усвідомлення цінності праці. Масове безробіття часто стимулює публічну дискусію щодо значення праці як соціального інституту, що сприяє формуванню трудових цінностей та посиленню уваги до соціального захисту працівників.

Стосовно економічних наслідків безробіття то вони можуть бути як негативними так і позитивними.

Негативні економічні наслідки безробіття. Безробіття справляє суттєвий негативний вплив на функціонування національної економіки, що проявляється у низці важливих аспектів:

1. Знецінення результатів освіти та професійної підготовки. У результаті тривалого безробіття знижуються практичні компетенції працівників, що призводить до втрати інвестицій у людський капітал.

2. Скорочення обсягів виробництва. Вивільнення трудових ресурсів супроводжується зменшенням сукупного випуску продукції, що негативно позначається на темпах економічного зростання.

3. Зростання бюджетних витрат. Держава змушена спрямовувати

значні кошти на фінансування допомоги безробітним, програм перекваліфікації та підтримки зайнятості, що збільшує навантаження на державний бюджет.

4. Втрата професійної кваліфікації. В умовах тривалого безробіття працівники втрачають набутий професійний досвід, що ускладнює їхнє повторне працевлаштування та знижує продуктивність праці.

5. Зниження рівня життя. Безробітні особи зазнають фінансових труднощів, що призводить до зниження споживання, поглиблення економічної нерівності та зростання бідності.

6. Зменшення національного доходу та податкових надходжень. Втрата доходів громадянами автоматично скорочує податкову базу, що обмежує фінансові можливості держави.

Попри загалом негативний характер, безробіття може мати й певні позитивні економічні аспекти, особливо у контексті структурних змін в економіці та підвищення ефективності праці:

1. Формування резерву робочої сили. Наявність певного рівня безробіття забезпечує наявність трудових ресурсів, які можуть бути залучені до нових галузей виробництва, зокрема в умовах модернізації економіки або впровадження інноваційних технологій.

2. Посилення конкуренції на ринку праці. Зростання конкуренції між працівниками за робочі місця може стимулювати розвиток їхніх професійних навичок, підвищення рівня кваліфікації та гнучкості.

3. Можливість для перенавчання. Перерва в зайнятості може використовуватись для здобуття нової професії, проходження курсів перекваліфікації, що сприяє підвищенню мобільності та адаптивності працівників до змін на ринку праці.

4. Стимулювання підвищення продуктивності праці. Роботодавці, змушені ефективніше використовувати наявні ресурси, впроваджують більш продуктивні методи праці, що сприяє зростанню

загальної економічної ефективності.

Отже, безробіття є складним соціально-економічним явищем, що справляє істотний вплив як на макроекономічні показники, так і на якість життя населення. Воно не лише призводить до зниження рівня національного виробництва, зменшення податкових надходжень і зростання витрат держави на соціальну підтримку, але й породжує глибокі соціальні проблеми — від погіршення фізичного і психологічного стану громадян до загострення соціальної напруженості.

Разом із тим, у певних умовах безробіття може виконувати і стимулюючу функцію, сприяючи підвищенню мобільності робочої сили, перекваліфікації кадрів та адаптації економіки до нових умов розвитку. Втім, такі позитивні ефекти можливі лише за умови ефективної державної політики у сфері зайнятості, що передбачає збалансований підхід до стимулювання економічного зростання, розвитку освіти та підвищення конкурентоспроможності працівників.

Таким чином, розв'язання проблеми безробіття потребує комплексного підходу, який поєднує економічні, соціальні та інституційні заходи. Успішна політика у цій сфері не лише зменшує рівень безробіття, а й створює умови для сталого соціально-економічного розвитку, розкриття людського потенціалу та підвищення якості життя населення [23].

Крім того, можемо виділити додаткові економічні наслідки безробіття. По-перше, недоексплуатація економічного потенціалу є суттєвим наслідком безробіття. Коли значна частина працездатного населення не бере участі в економічній діяльності, держава втрачає можливості для повного використання наявного людського капіталу. Це веде до зменшення обсягів виробництва, зниження ВВП, зменшення споживання та інвестицій, а також до загального погіршення добробуту населення.

По-друге, соціально-економічна напруга між роботодавцями та працівниками зростає в умовах високого безробіття. Зокрема, профспілки можуть посилювати тиск на роботодавців з вимогами підвищення заробітної

плати чи збереження робочих місць. Така ситуація часто призводить до конфліктів, страйків та зупинки виробництва, що погіршує економічні показники та дестабілізує соціальну ситуацію.

По-третє, тривале безробіття негативно впливає на людський капітал. Люди, які протягом тривалого періоду не мають роботи, втрачають свої професійні навички, знижують кваліфікацію та впевненість у власних силах. Це ускладнює їхнє повернення на ринок праці й збільшує ризик хронічного безробіття.

Для ефективної боротьби з безробіттям необхідно впроваджувати комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня зайнятості населення. Серед них важливу роль відіграють:

- професійна підготовка та перепідготовка працівників, що дає змогу адаптуватися до змін на ринку праці та нових технологічних викликів;
- створення нових робочих місць через підтримку інвестицій, розвиток малого та середнього бізнесу, інфраструктурні проєкти;
- стимулювання підприємництва та інноваційної активності, що відкриває нові сфери економічної діяльності та сприяє самозайнятості населення;
- активна державна підтримка зайнятості, зокрема через реалізацію програм економічного стимулювання, зниження податкового тиску на бізнес, підтримку стратегічних галузей.

Різні економічні теорії пропонують свої підходи до вирішення проблеми безробіття – від кейнсіанських моделей державного втручання до неокласичних і неоліберальних стратегій, що роблять ставку на саморегуляцію ринку. Важливо збалансувати ці підходи з урахуванням конкретних соціально економічних умов країни.

Справжня загроза для суспільства полягає не лише у самому факті безробіття, а у відсутності механізмів його регулювання та належного соціального захисту для безробітних. Лише системний і цілеспрямований

забезпечити сталий соціально-економічний розвиток країни [26, с. 105].

Україна стикається з унікальними викликами у сфері безробіття, що суттєво відрізняються від ситуації у західних країнах. Коріння цих проблем бере початок у деформаціях попередньої економічної системи, а також у наслідках неузгодженості процесів звільнення, перерозподілу та повторного працевлаштування працівників у перехідний період.

Особливості пострадянської економіки зумовили структурні проблеми на ринку праці, зокрема:

- недостатню адаптацію трудових ресурсів до нових економічних умов;
- неефективність системи соціального захисту безробітних;
- обмежені можливості для професійної перепідготовки та мобільності працівників.

Різні економічні школи по-різному трактують природу безробіття: Класична теорія розглядає безробіття як тимчасове явище, спричинене дисбалансом між заробітною платою та продуктивністю праці. Згідно з цим підходом, безробіття виникає внаслідок надмірно високих зарплат, які не відповідають ринковим умовам.

Кейнсіанський підхід, навпаки, підкреслює роль недостатнього сукупного попиту, що не дозволяє забезпечити повну зайнятість навіть за гнучких ринкових умов. Особливо це актуально для країн із перехідною економікою.

У реаліях України безробіття ускладнюється неефективною державною політикою, нестачею фінансових ресурсів на соціальну допомогу та обмеженим доступом до механізмів самозайнятості.

Загалом, безробіття в сучасному українському суспільстві слід розглядати як прояв відносного перенаселення на ринку праці та структурної невідповідності між попитом і пропозицією. Проте це не лише економічний

виклик – воно є загрозою соціальній стабільності та суспільному розвитку. Тому формування ефективної політики зайнятості в Україні потребує

23

адаптованого до національних реалій підходу, поєднаного з сучасними теоретичними засадами.

Безробіття справляє багатогранний вплив як на окремих осіб, так і на суспільство загалом. Його наслідки охоплюють економічну, соціальну, психологічну та психосоціальну сфери, що потребує системного підходу до вивчення та регулювання цього явища:

1. Економічні наслідки. Безробіття знижує загальний рівень споживчого попиту, оскільки домогосподарства з обмеженими доходами скорочують свої витрати. Це, своєю чергою, негативно впливає на економічне зростання, зменшує обсяги виробництва та інвестиційну активність. Крім того, скорочення податкових надходжень унаслідок зменшення кількості працевлаштованих осіб ускладнює фінансування соціальних програм і розвиток інфраструктури.

2. Соціальні наслідки. Наявність високого рівня безробіття сприяє зростанню бідності, поглибленню соціальної нерівності та посиленню соціальної напруженості. Обмежений доступ до медичних і освітніх послуг погіршує якість життя населення. У довгостроковій перспективі безробіття може стати чинником соціальної дестабілізації.

3. Психологічні наслідки. Втрата роботи часто супроводжується почуттям невпевненості у майбутньому, зниженням самооцінки, депресивними станами й тривалим стресом. Це негативно впливає на ментальне здоров'я, знижує мотивацію до праці та ускладнює соціальну інтеграцію.

4. Психосоціальні наслідки для сімей. Фінансова нестабільність, викликана безробіттям, часто провокує внутрішньосімейні конфлікти, зростання рівня розлучень, нехтування потребами дітей. Наявність одного або кількох безробітних членів у сім'ї істотно знижує загальний рівень її

добробуту та психоемоційного клімату.

5. Вплив на ефективність ринку праці. Тривале безробіття призводить до втрати професійних навичок та кваліфікації, ускладнюючи

24

процес реінтеграції працівників у трудову діяльність. Як наслідок, знижується продуктивність праці й уповільнюється оновлення економічного потенціалу. Отже, безробіття має глибокі та різнопланові наслідки, що виходять далеко за межі економічного дискурсу. Вони мають бути враховані при формуванні державної політики зайнятості, соціального захисту та розвитку людського капіталу.

1.3 Вплив безробіття на доходи населення

Безробіття чинить безпосередній вплив на фінансове становище індивідів і сімей, причому цей вплив варіюється залежно від рівня освіти, професійного досвіду, регіону проживання та інших соціально-економічних чинників.

У першу чергу, втрата роботи означає втрату основного джерела доходу для безробітної особи. Це суттєво знижує можливість забезпечення базових життєвих потреб, таких як повноцінне харчування, належні умови проживання, медична допомога та освіта. Сім'ї, де основний годувальник втрачає роботу, змушені змінювати структуру витрат, часто обираючи між першочерговими потребами та іншими необхідними витратами.

Фінансові труднощі, викликані безробіттям, нерозривно пов'язані із психологічними проблемами. Тривале безробіття часто спричиняє високий рівень стресу, тривожності та зниження самооцінки. Людина починає сумніватися у власних здібностях, втрачає відчуття контролю над життям і майбутнім, що може призвести до депресивних станів і психосоматичних розладів.

Крім того, безробіття нерідко призводить до соціальної ізоляції. Втрата

роботи часто означає втрату звичного соціального кола – колег, партнерів по роботі, професійних контактів. Це посилює відчуття відчуження, особливо якщо близьке оточення продовжує бути економічно активним. Людина почувається виключеною з суспільного та професійного життя, що ще більше

25

поглиблює емоційний дискомфорт.

Таким чином, безробіття – це не лише проблема відсутності доходу, а й складний соціально-психологічний феномен, який впливає на добробут, ментальне здоров'я та соціальну інтеграцію особистості. Його подолання вимагає комплексного підходу, що охоплює економічну, соціальну та психологічну підтримку населення [9, с. 10].

Усі зазначені аспекти свідчать про те, що безробіття справляє комплексний вплив на життя людини та її родини, який проявляється не лише у фінансовій сфері, а й на емоційному, соціальному та психологічному рівнях. Втрата стабільного джерела доходу змушує сім'ї переглядати свої звички, стилі життя та плани на майбутнє.

Домогосподарства, які стикаються з проблемою безробіття, змушені більш ретельно планувати свої витрати. Часто скорочуються видатки на розваги, відвідування закладів громадського харчування, святкування, подарунки та інші нефункціональні витрати. Крім того, можуть бути скасовані або відкладені довгострокові плани, зокрема, відпочинок, купівля автомобіля, ремонт житла або інвестиції в освіту.

Таким чином, безробіття не лише обмежує поточні можливості сімей, але й знижує їхню впевненість у майбутньому, зменшує соціальну активність і посилює загальну соціальну вразливість. Це створює ланцюгову реакцію, яка негативно впливає на розвиток суспільства загалом [14].

Безробіття справляє істотний вплив на функціонування ринку праці в цілому. Зростання рівня безробіття, як правило, супроводжується зниженням рівня заробітної плати та посиленням конкуренції за наявні робочі місця.

По-перше, збільшення кількості осіб, які шукають роботу, призводить

до зростання пропозиції робочої сили. Якщо пропозиція праці перевищує попит на неї, роботодавці отримують змогу знижувати рівень заробітної плати або не підвищувати її навіть за умов інфляції. У таких умовах працівники, побоюючись втратити роботу, часто погоджуються на менш вигідні умови праці, що знижує загальний рівень добробуту населення.

26

По-друге, підвищення рівня безробіття загострює конкуренцію на ринку праці. Безробітні вимушено конкурують між собою за обмежену кількість вакансій, що ускладнює процес працевлаштування, особливо для малокваліфікованих працівників, молоді, осіб передпенсійного віку та інших вразливих категорій населення.

Крім того, висока безробітність сприяє поширенню невпевненості серед зайнятого населення. Страх втрати робочого місця змушує працівників обмежувати свої вимоги до умов праці, уникати конфліктів із роботодавцем і відмовлятися від участі в профспілковій діяльності. Така атмосфера загальної нестабільності може призвести до погіршення соціального клімату в колективах та зниження рівня задоволеності працею.

Усі ці чинники негативно впливають на загальну ефективність функціонування ринку праці та вимагають активного втручання з боку держави для стабілізації ситуації та зниження рівня безробіття [17].

Зростання рівня безробіття також здатне змінювати ринкові відносини між роботодавцями та працівниками. У ситуації, коли пропозиція робочої сили перевищує попит на неї, роботодавці отримують додаткові важелі впливу на умови працевлаштування. Це може проявлятися у встановленні менш вигідних умов праці, зокрема у зниженні заробітної плати, скороченні соціальних гарантій, обмеженні кар'єрних перспектив тощо. Подібні дії з боку роботодавців нерідко призводять до посилення соціальної напруги в трудових колективах та погіршення морально-психологічного клімату на підприємствах.

Крім того, зменшення доходів безробітних осіб суттєво впливає на

податкову систему. Особи, які втратили роботу або отримують мінімальні доходи, як правило, не можуть сплачувати податки у тому ж обсязі, що й раніше. Це призводить до зменшення податкових надходжень на всіх рівнях бюджетної системи – як до державного, так і до місцевих бюджетів. Наслідком цього може стати скорочення фінансування важливих соціальних програм, інфраструктурних проєктів та інших витрат, необхідних для забезпечення

27

стабільного функціонування держави.

Таким чином, зростання безробіття має мультифакторний вплив – не лише погіршуючи становище окремих осіб, але й порушуючи макроекономічну рівновагу та знижуючи ефективність функціонування ринку праці та податкової системи.

Зменшення доходів безробітних громадян призводить до зростання потреби у соціальній підтримці з боку держави. Це, у свою чергу, зумовлює збільшення видатків бюджету на виплати допомоги по безробіттю, житлові субсидії, програми продовольчої підтримки та інші форми соціального забезпечення. Уряд змушений виділяти додаткові ресурси для забезпечення базових життєвих потреб безробітних осіб і їхніх сімей, щоб запобігти подальшому зростанню соціальної напруженості.

Зростання кількості безробітних також впливає на структуру державних витрат, змушуючи уряд коригувати бюджетну політику. В умовах обмежених фінансових ресурсів це може призвести до перерозподілу коштів з інших сфер – таких як освіта, охорона здоров'я, культура чи інфраструктурні проєкти – на фінансування соціальних програм, спрямованих на підтримку незайнятого населення.

Крім того, скорочення податкових надходжень унаслідок безробіття створює додатковий фіскальний тиск на інших платників податків. З метою компенсації втрат бюджетних доходів уряд може вдатися до підвищення податкового навантаження на працююче населення або шукати альтернативні

джерела фінансування. Це, у свою чергу, може мати негативний вплив на ділову активність, споживчий попит та інвестиційний клімат у країні.

Таким чином, зростання рівня безробіття не лише погіршує соціально економічне становище окремих громадян, але й чинить серйозний тиск на бюджетну систему держави, обмежуючи її можливості для сталого розвитку.

Зменшення доходів безробітних осіб має вагомий вплив на фінансову стабільність держави та стан її бюджету. Усвідомлення цього впливу є важливою передумовою для формування ефективної економічної та

28

соціальної політики, спрямованої на забезпечення сталого розвитку та соціального захисту населення [7, с. 133].

Таким чином, безробіття справляє комплексний вплив як на добробут окремих громадян, так і на суспільство загалом. Його наслідки відображаються не лише в особистих втратах доходу, а й у ширшому контексті економічного зростання, соціальної стабільності та якості життя населення. Це підкреслює необхідність виваженого підходу до регулювання ринку праці та впровадження заходів, що сприяють зменшенню рівня безробіття й підтримці вразливих категорій населення.

29

РОЗДІЛ II

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

2.1 Аналіз регіональних змін в процесі безробіття

Воєнний конфлікт в Україні справляє суттєвий вплив на ринок праці, спричиняючи значні коливання та структурні зміни. Нестабільність, пов'язана з війною, призводить до скорочення можливостей для працевлаштування, зміни характеру робочих місць, погіршення їхньої якості, а також масштабних переміщень населення — зокрема, зростання кількості внутрішньо

переміщених осіб.

Незважаючи на поступову адаптацію економіки до нових умов, проблема безробіття залишається гострою. За даними агентства Info Sapiens, станом на січень 2024 року рівень безробіття сягнув 17%, що свідчить про серйозні виклики у сфері зайнятості.

За інформацією Державної служби зайнятості, на 1 січня 2024 року в Україні було зареєстровано 96,1 тис. безробітних, з яких понад 40% мали вищу освіту. При цьому кількість зареєстрованих вакансій становила 40,2 тис., що демонструє дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку праці. Станом на 1 січня 2025 року в Україні було офіційно зареєстровано 100,6 тисячі безробітних осіб. Цей показник є найнижчим за всю історію спостережень, що свідчить про поступове зниження офіційного безробіття в країні. Однак варто зазначити, що офіційна статистика не охоплює всіх безробітних. Багато осіб, які втратили роботу, не реєструються в центрах зайнятості через неформальну зайнятість, міграцію або зневіру в ефективності системи. За оцінками Національного банку України, реальний рівень безробіття в 2025 році становитиме близько 11,6%.

Упродовж 2024 року статус безробітного отримали 483,2 тис. осіб – для порівняння, у 2022 році ця цифра становила 867,6 тис. осіб. У 2024 році було

30

працевлаштовано 160,1 тис. осіб, а 32,9 тис. пройшли професійну підготовку. Для порівняння, у 2022 році ці показники становили 248,8 тис. та 46,6 тис. відповідно [10].

У 2023 році український ринок праці зазнавав звичних сезонних змін, проте однією з ключових тенденцій стало суттєве зростання потреби у працівниках. Підвищення попиту на робочу силу спостерігалось в різних секторах економіки та майже в усіх регіонах держави.

Роботодавці по всій Україні активно займалися пошуком персоналу, причому найбільша активність спостерігалася у Київській,

Дніпропетровській, Львівській, Одеській та Харківській областях, які стали лідерами за кількістю оголошених вакансій.

Варто також відзначити помітне зростання потреби в кадрах у прифронтових регіонах. Зокрема, в Миколаївській області кількість вакансій збільшилася на 77,5%, у Чернігівській – на 57,2%, у Сумській – на 53%, а в Запорізькій – на 25,9%. Ці показники свідчать про активізацію економічної діяльності та зростаючий попит на робочу силу навіть у регіонах, що зазнають впливу воєнних дій.

У 2024 році український ринок праці демонстрував ознаки відновлення, хоча й залишався нестабільним через вплив війни та економічні виклики. Протягом року спостерігалось зростання кількості вакансій. У січні роботодавці опублікували 91 021 вакансію, що на 6% менше, ніж у грудні 2023 року, але свідчить про відновлення ринку на 93% порівняно з довоєнним періодом. У березні кількість вакансій перевищила 100 000, а у вересні досягла рекордних 117 683 пропозицій.

Найбільше зростання кількості вакансій порівняно з довоєнним періодом зафіксовано в західних областях: Закарпатська – +155%, Івано Франківська – +146%, Хмельницька – +125%, Львівська – +123%, Вінницька – +120%, Рівненська – +118%, Чернівецька – +116%.

Водночас, у прифронтових регіонах, таких як Харківська область, спостерігалось зменшення кількості вакансій через обстріли інфраструктури.

31

Незважаючи на зростання кількості вакансій, роботодавці стикалися з дефіцитом кадрів. У червні 2024 року кількість резюме становила 304 000, що на 47 000 менше, ніж у січні. Це свідчить про низьку активність шукачів роботи, що ускладнює заповнення вакансій.

У контексті повномасштабної війни питання задоволення потреб економіки у робочій силі та пристосування сфери зайнятості до нових реалій набуває особливої актуальності. Збройна агресія Росії спричинила глибокі зміни у функціонуванні економіки, що, своєю чергою, вплинуло на структуру

та динаміку ринку праці.

У відповідь на виклики війни уряд реалізував низку заходів, спрямованих на підтримку зайнятості та створення гнучкіших умов працевлаштування. Зокрема, у 2023 році було вдосконалено інструменти стимулювання роботодавців, які приймають на роботу представників вразливих категорій безробітних. Державна підтримка охоплювала, зокрема, малий бізнес – підприємства отримували компенсації за працевлаштування безробітних, що дало змогу надати роботу близько 5 тисячам осіб.

Крім того, було впроваджено механізм відшкодування витрат на оплату праці внутрішньо переміщених осіб, що сприяло їх інтеграції у нові громади та зниженню соціальної напруги. Ці ініціативи стали важливими кроками у збереженні робочих місць і підтримці стабільності на ринку праці в умовах воєнного стану.

Упродовж того ж періоду було реалізовано низку ініціатив, спрямованих на стимулювання підприємницької активності та створення нових робочих місць. Зокрема, прийнято позитивні рішення щодо надання мікрогрантів для розвитку малого та середнього бізнесу, завдяки чому вдалося створити понад 20,6 тисяч нових робочих місць.

Важливу роль у цьому процесі відіграв проект «єРобота», в межах якого було впроваджено грантову програму, орієнтовану на підтримку учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їхніх родин. Завдяки цій програмі було створено ще 463 нові робочі місця, що стало

32

додатковим внеском у забезпечення зайнятості найбільш вразливих категорій населення [30].

За даними порталу Work.ua, на початок 2024 року ринок праці України відновився до 93% від рівня лютого 2022 року за кількістю вакансій. Однак це відновлення відбувається нерівномірно в різних регіонах. Зокрема, у таких областях, як Закарпатська, Івано-Франківська, Хмельницька, Львівська, Вінницька, Рівненська та Чернівецька, кількість вакансій значно перевищує

довоєнний рівень.

У лютому 2024 року роботодавці на Work.ua опублікували 97 062 вакансії, що на 7% більше порівняно з січнем 2024 року. Водночас, порівняно з лютим 2022 року, кількість вакансій у 13 областях України зросла, зокрема: Закарпатська область – на 64%, Івано-Франківська область – на 54%, Хмельницька область – на 32%, Вінницька область – на 31%, Львівська область – на 30%.

У серпні 2024 року роботодавці розмістили на Work.ua рекордні 115 482 вакансії, що на 3% більше порівняно з липнем 2024 року. Це свідчить про продовження тенденції до збільшення кількості вакансій, попри традиційно неактивний бізнес-сезон.

У вересні 2024 року кількість вакансій на Work.ua досягла 117 683, що є максимумом з початку повномасштабної війни. Цей показник перевищив рекорд попереднього місяця. У вересні найбільший приріст вакансій спостерігався в Івано-Франківській (+4%), Черкаській (+4%), Запорізькій (+4%), Волинській (+3%), Чернігівській (+2%) та Вінницькій (+2%) областях.

У серпні 2024 року середня заробітна плата за вакансіями на Work.ua склала 21500 грн. Серед областей-лідерів зросли зарплати в наступних регіонах: Київська область – до 24000 грн., Львівська область – до 21500 грн., Харківська область – до 19 170 грн.

Ці дані свідчать про поступове відновлення ринку праці в Україні, зокрема в західних та центральних областях, хоча ситуація в прифронтових регіонах залишається складною.

33

Найбільша кількість вакансій зосереджена у Київській (30913 вакансій), Одеській (5752), Дніпропетровській (8452), Львівській (8473) та Харківській (3347) областях, які разом становлять 63% всіх вакансій на ринку праці. (Додаток Б).

Згідно з інформацією сервісу «Opendatabot», українське суспільство демонструє зростання тенденції до самозайнятості. У 2023 році було

zareestrovano понад 300 тисяч нових фізичних осіб-підприємців (ФОП), що на 7% більше, ніж у 2021 році. Водночас кількість новостворених компаній зменшилася на третину порівняно з 2021 роком. Таким чином, попри скорочення реєстрації нових підприємств, зростання кількості ФОПів сприяло збільшенню обсягу створених робочих місць [27, с. 652]. У 2024 році в Україні спостерігалось зростання самозайнятості, що підтверджується статистикою реєстрації фізичних осіб-підприємців (ФОП). За перші вісім місяців 2024 року було зареєстровано 193192 нових ФОП, що перевищує показники аналогічного періоду 2021 року (186144). Жінки становили 60% нових підприємців, що є зростанням порівняно з 55,6% у 2023 році та 47% у 2022 році.

Лідерами за кількістю нових підприємців та компаній у 2023 році стали міста Київ, Дніпропетровська та Львівська області, на які припадає майже половина усіх реєстрацій нових бізнесів. Це свідчить про те, що в умовах військового конфлікту український бізнес виявляє стійкість, яка дозволяє

йому адаптуватися до складних умов, розвиватися та зберігати робочі місця.

Найбільше нових ФОП у 2024 році було зареєстровано в Києві (26303), Дніпропетровській (18025), Львівській (14459), Київській (14428) та Харківській (12954) областях.

Але і досить велика кількість ФОП припинили свою діяльність у 2024 році. Майже 210 000 ФОП перестали функціонувати у 2024 р., що на понад 32% більше, ніж у 2023 р.. Основними причинами закриття були повернення обов'язкової сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) та впровадження військового збору для всіх ФОПів. За даними опитування Opendatabot, 62%

34

підприємців, які планують закриття, вказали підвищення податків як головну причину.

Підприємства змушені постійно адаптуватися до умов воєнного часу, розробляючи нові підходи до залучення персоналу, що базуються на гнучкості

та здатності швидко реагувати на зміни. Однак затяжний військовий конфлікт, невизначеність і негативні тенденції створюють серйозні перешкоди для стабільного функціонування бізнесу.

Згідно з результатами дослідження Американської торговельної палати, ключовими викликами для бізнесу в Україні є: забезпечення безпеки працівників (91%), ракетні обстріли об'єктів критичної інфраструктури та комерційної нерухомості (66%), фізичне й психологічне здоров'я співробітників (65%), економічний спад та зниження споживчої активності (45%), а також перебої з електропостачанням, водою, зв'язком і теплом (44%).

Окрім цього, представники малого та середнього бізнесу відзначають посилення державного тиску та зростання регуляторних бар'єрів, що є проблемою в усіх регіонах країни.

За даними фахівців Центру економічного відновлення, проблеми розвитку бізнес-середовища в Україні суттєво залежать від географічного розташування регіонів [21, с. 749]. Зокрема:

1. У прифронтових регіонах спостерігаються масштабні фізичні руйнування та значне скорочення чисельності населення.
2. Регіони, що перебувають на етапі відновлення, стикаються з наслідками війни – зокрема, пошкодженням або втратою бізнесів, демографічними втратами та зниженням рівня споживчої активності.
3. Так звані «допоміжні» регіони зазнають втрат через обмежений доступ до морських експортних маршрутів, проблеми в логістиці та необхідність перегляду економічної моделі.
4. Віддалені області мають обмежений доступ до інформації про можливості розвитку, стикаються з браком кваліфікованої робочої сили, нерівномірним розподілом робочих місць та слабо розвиненою

інфраструктурою для перепідготовки кадрів.

Зазначені проблеми уповільнюють темпи відновлення регіональних ринків праці. Важливу роль у цьому процесі відіграють також територіальні

переміщення українського бізнесу. Із початку повномасштабної війни й до кінця 2023 року понад 7820 підприємств змінили регіон своєї основної реєстрації. Це призвело до значного відтоку бізнесу з таких областей, як Київська, Дніпропетровська, Донецька, Одеська та Харківська, і водночас – до зростання кількості компаній у західних регіонах.

У другій половині 2023 року почала проявлятися тенденція повернення бізнесу до початкових регіонів. Зокрема, у Чернівецькій області кількість релокованих підприємств зменшилася на третину. Частина компаній відновила свою діяльність у прифронтових районах, де ринок праці лише почав оживати після завершення активних бойових дій.

Масштабна міграція населення за кордон, мобілізація до лав Збройних Сил та триваючі військові дії створили серйозні труднощі для регіональних ринків праці України. Найгострішою проблемою стала нестача кваліфікованих кадрів, особливо у тих регіонах, де економіка почала демонструвати ознаки відновлення. За даними порталу Work.ua, у 2023 році багато роботодавців зіткнулися з труднощами в пошуку потрібного персоналу.

Наприклад, до війни в Закарпатській та Івано-Франківській областях спостерігався дефіцит робочих місць, однак уже на початку 2024 року, внаслідок відновлення підприємств і запуску нових виробництв, кількість вакансій у цих регіонах зросла на 155% та 146% відповідно. Проте навіть за умов такого зростання, попит на працівників перевищує кількість охочих працевлаштуватися [18].

Подібна ситуація простежується і в інших західних областях України. У прифронтових регіонах роботодавці також відчують труднощі з наймом персоналу через скорочення чисельності населення. За інформацією ресурсу Work.ua, найвищий рівень конкуренції серед шукачів роботи у 2023 році спостерігався в Київській, Харківській та Вінницькій областях. Попри

зростання кількості вакансій порівняно з довоєнним періодом, попит на

роботу залишається стабільно високим. Водночас найнижчий рівень конкуренції за робочі місця фіксувався в Закарпатській, Чернівецькій та Херсонській областях (див. рис. 2.1).

За інформацією Державної служби зайнятості, в різних регіонах України зберігається суттєвий дисбаланс між кількісним і якісним попитом і пропозицією на ринку праці. Так, станом на початок 2023 року найбільша кількість зареєстрованих безробітних була у Запорізькій, Дніпропетровській та Сумській областях, тоді як найбільше вакансій припадало на Львівську, Дніпропетровську та Київську області. Така значна нерівномірність між наявними вакансіями і числом безробітних свідчить про глибокі проблеми ринку праці, загострені умовами воєнного стану.

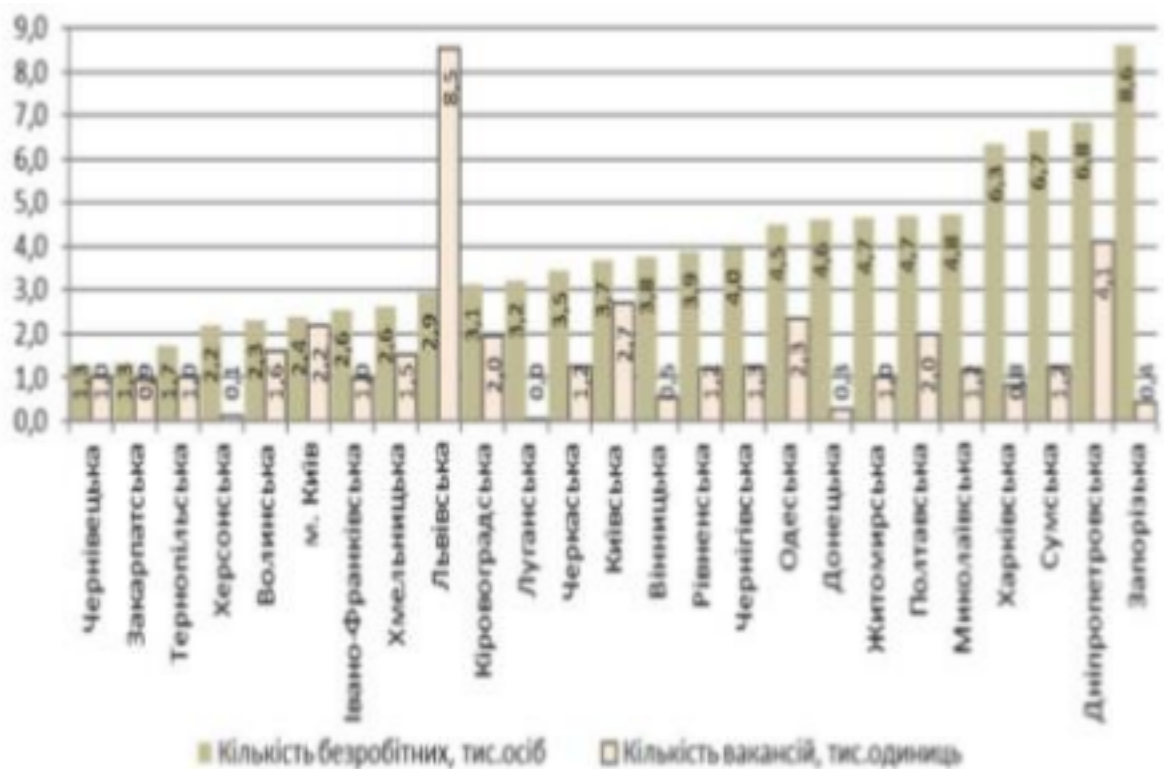

Рис.2.1. Кількість шукачів роботи та вакансій станом на 1 січня 2024 р.
Джерело: складено автором за даними «Work.ua» [31]

Статистичні дані показують, що найбільших успіхів у зниженні рівня безробіття у 2023 році досягли регіони, де зуміли зберегти, відновити або створити нові робочі місця, а також активно впроваджували програми

перекваліфікації та навчання безробітних. Окрім західних областей, до регіонів з найвищим рівнем зайнятості увійшли також Вінницька, Дніпропетровська та Житомирська області (див. рис. 2.2).

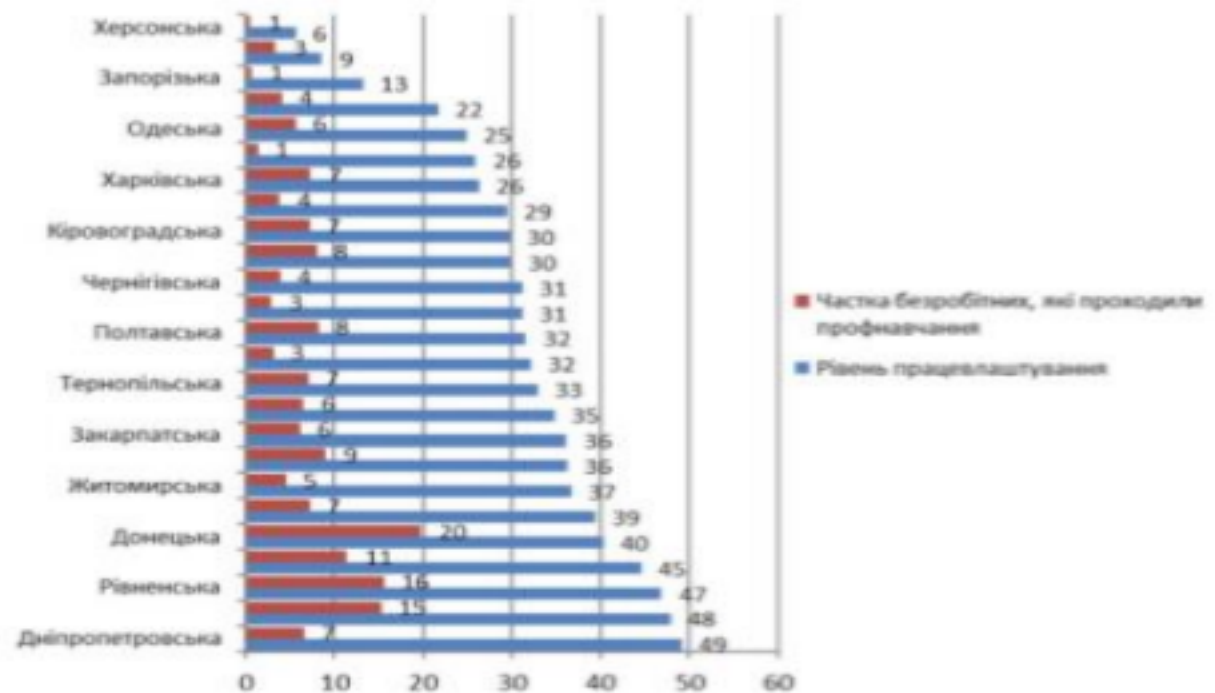

Рис. 2.2. Рівень працевлаштування та залучення безробітних до профнавчання у 2023 р., %.

Джерело: складено за даними «Work.ua» [31]

Офіційна статистика щодо кількості безробітних не повністю відображає реальний стан справ у країні через відсутність даних про мешканців тимчасово окупованих територій. Крім того, значна частина безробітних не стає на облік у службах зайнятості. Приблизно чверть зареєстрованих безробітних – це люди працездатного віку до 35 років [24, с. 32]. Найбільша кількість молодих безробітних зареєстрована у Дніпропетровській (12,2 тис.), Львівській (7,5 тис.) та Київській (7,4 тис.) областях (див. рис. 2.3).

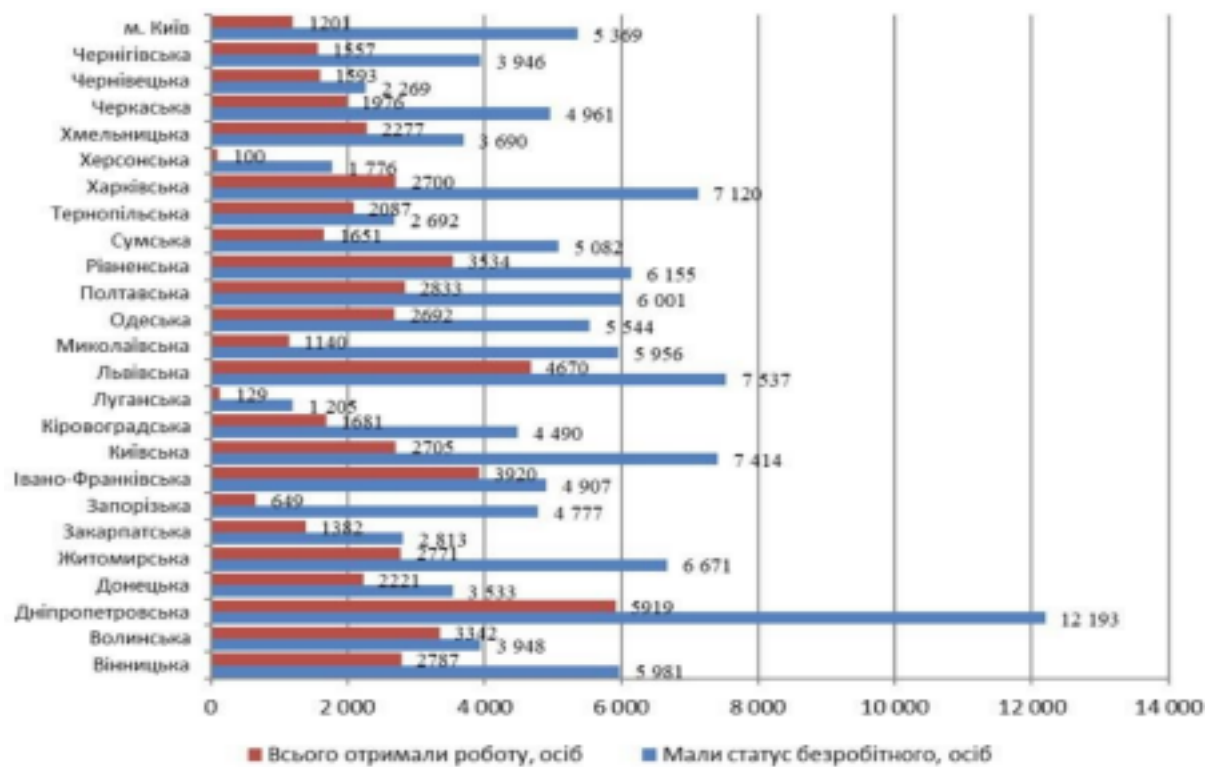

Рис. 2.3. Кількість безробітних та працевлаштованих у віці до 35 років у 2023 р.

Джерело: складено за даними «Work.ua» [31]

Хоча Державна служба зайнятості докладає зусиль для залучення молоді до трудової діяльності, рівень їхньої зайнятості залишається низьким. Молоді люди стикаються з типовими для їх вікової групи труднощами, серед яких – брак досвіду та практичних навичок, соціальна незрілість і відчуття невпевненості, а також недостатній рівень і якість професійної підготовки. Суворі вимоги роботодавців до професійних компетенцій і невідповідність першої роботи отриманим знанням додатково ускладнюють процес працевлаштування молоді. Внаслідок цього на ринку праці формується певна напруга серед молодого покоління [11].

Нестабільна ситуація на ринку праці ускладнює пошук якісних робочих місць, особливо враховуючи низьку мотивацію серед працівників. Одним із ключових факторів мотивації є стабільний дохід, проте пропозиції щодо заробітної плати, які пропонують роботодавці, часто не відповідають очікуванням молодих фахівців. За офіційними даними, середня зарплата у вакансіях у 2023 році зросла на 14,6% у порівнянні з попереднім роком і

становила 11559 гривень. Водночас фактичний рівень оплати праці може суттєво варіюватися в залежності від різних чинників і має значні регіональні відмінності.

За даними Державної служби статистики України, у 2024 році середня заробітна плата штатних працівників склала 21473 грн, що на 23,1% більше порівняно з попереднім роком. Найвищі середні зарплати спостерігалися у Львівській області – 20500 грн, а також у Київській та Херсонській областях – по 20 000 грн.. Найнижчі середні зарплати були зафіксовані у Чернігівській та Сумській областях – по 15 000 грн.

Згідно з прогнозами Національного банку України, середня номінальна заробітна плата у 2025 році очікується на рівні 24800 грн.

Регіональні особливості відіграють ключову роль у формуванні економічного та соціального ландшафту країни, а також визначають рівень заробітної плати на різних ринках праці. Ці відмінності зумовлені розташуванням економічних об'єктів, структурою зайнятості та попитом на певні види праці.

У період війни ринок праці зазнав значних змін, що суттєво вплинули на рівень зарплат. Зокрема, у регіонах, постраждалих від конфлікту, зріс попит на будівельників через активні відновлювальні та ремонтні роботи. Також підвищився попит на водіїв і логістів у зв'язку з потребою в організації транспорту та логістики. Це сприяло зростанню зарплат у цих професійних сегментах [21].

Попри загальну тенденцію до зростання середньої заробітної плати, міжрегіональні відмінності залишаються значними. Деякі області пропонують вищі зарплати, що часто пов'язано з рівнем розвитку інфраструктури та доступністю робочих місць. Водночас існують регіони з нижчими середніми доходами, що відображає економічні труднощі та обмеження, характерні для цих територій (див. рис. 2.4).

Усі ці фактори впливають на привабливість регіональних ринків праці

економічну динаміку країни.

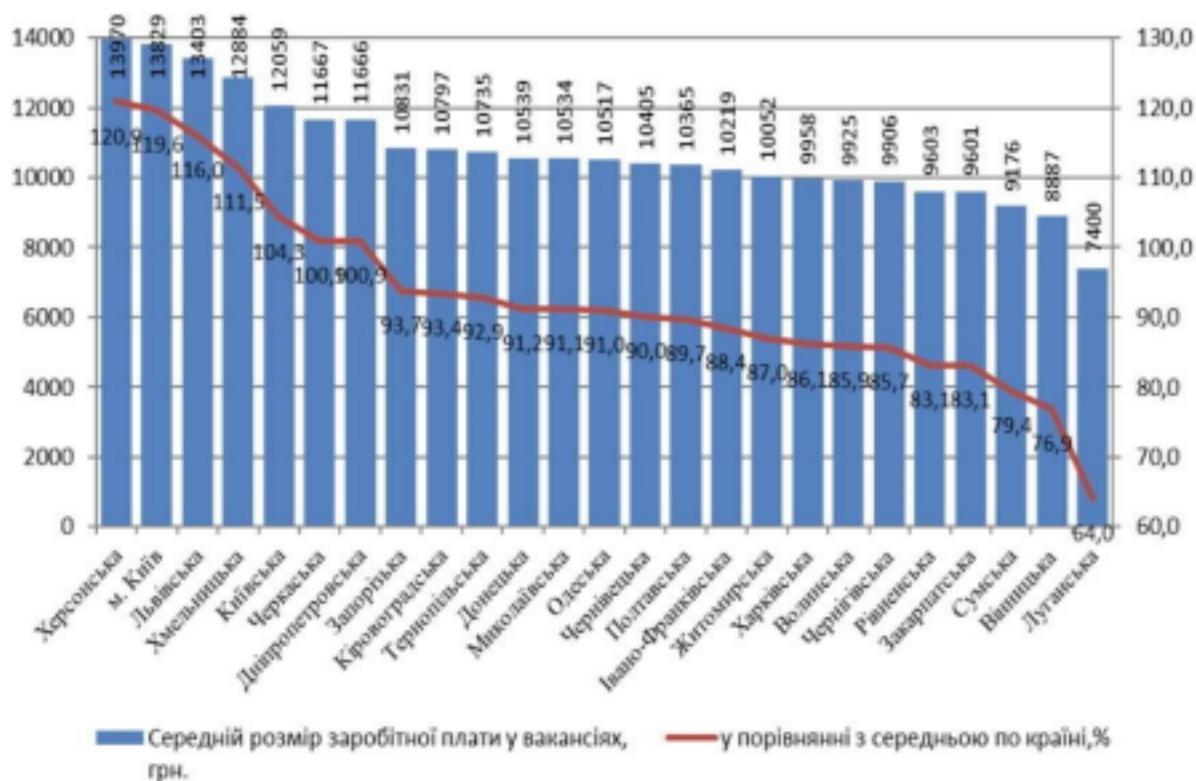

Рис. 2.4. Середній розмір зарплати у вакансіях та його відношення до середнього значення по Україні у регіонах України в 2023р. Джерело: складено за даними «Work.ua» [31]

Ситуація, що виникла внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, має суттєвий вплив на всю економічну систему країни, включно з ринком праці. Цей вплив зумовлений низкою факторів, які призводять до змін у різних регіонах та секторах ринку праці. Зокрема, наслідки конфлікту помітні навіть у віддалених від лінії фронту областях, де відновлення економіки та зайнятості ускладнюється через погіршення інфраструктури та несприятливий інвестиційний клімат [24, с. 32].

В таких умовах особливо важливо впроваджувати ефективну політику підтримки зайнятості та створювати сприятливі умови для розвитку підприємництва. Це передбачає активне залучення внутрішньо переміщених

осіб до ринку праці, стимулювання створення нових робочих місць і підтримку малого та середнього бізнесу. Не менш важливо модернізувати професійну освіту та готувати кадри відповідно до нових вимог ринку праці у воєнний та

41

післявоєнний періоди.

Крім того, на ситуацію на ринку праці впливають регіональні особливості розміщення економічної і соціальної інфраструктури, що призводить до різниці в рівні заробітних плат та конкуренції за робочі місця. Зростає також попит на професії, пов'язані з відновленням та будівництвом, що позначається на рівні оплати праці в цих секторах.

Отже, стабілізація ринків праці на регіональному рівні в умовах конфлікту вимагає комплексного підходу та активної участі держави, бізнесу й громадськості. Лише спільними зусиллями можна забезпечити стабільність і розвиток національної економіки та ринку праці.

2.2 Ключові зміни на ринку праці

Від початку війни понад 5 мільйонів українців втратили роботу. З них приблизно 1,2 мільйона – це біженці, які виїхали за кордон у сусідні країни, а решта 3,6 мільйона залишилися безробітними всередині України.

Наразі багато кваліфікованих фахівців активно шукають роботу, що свідчить про складну ситуацію на ринку праці. Навіть ІТ-сектор, який раніше вважався одним із найбільш стійких до впливу військових дій, зазнав значного скорочення вакансій. За інформацією порталу Dou.ua, кількість ІТ-вакансій зменшилася приблизно на 40% у порівнянні з попереднім періодом.

Ринок праці нині перебуває у вигіднішій позиції для роботодавців, оскільки багато компаній вимушені скорочувати штат і знижувати зарплати через економічні виклики [24, с. 34].

Уряд реалізує низку заходів для підтримки українців у цей складний

період, включаючи допомогу безробітним та біженцям, а також сприяння розвитку підприємництва та залученню інвестицій.

Після завершення бойових дій очікується зростання попиту на робочу силу у таких сферах, як відновлення інфраструктури, будівництво, медицина та соціальні послуги. Також збережеться високий попит на спеціалістів у

42

галузях технологій, обробки даних та інформаційної безпеки. Після військових подій у березні лише 17% компаній продовжували повноцінно працювати в Україні, проте до травня цей показник зріс до 47%. Решта підприємств функціонували у скороченому режимі. Щоб витримати такі складні умови, компанії змушені були переглянути свої витрати, зокрема на персонал.

Оптимізація включала перехід працівників на часткову зайнятість, зменшення робочого часу або надання відпусток за власний рахунок. За даними Європейської бізнес-асоціації (ЄБА), 8% компаній здійснили звільнення співробітників.

Наприклад, у компанії Rozetka приблизно половина працівників працювала на довоєнному рівні, а інша частина була зайнята частково. Відзначається, що великі компанії намагалися уникати масових звільнень, щоб зберегти цінних спеціалістів у дефіцитних галузях. Вони вдавалися до скорочень лише тоді, коли були впевнені, що швидке відновлення роботи підприємства неможливе.

За словами експертів, першими під скорочення потрапляли, як правило, некваліфіковані працівники, тоді як компанії прагнули зберегти кадри, від яких залежить безперебійне функціонування операційних процесів [28, с. 60].

Іншим способом оптимізації витрат стало зменшення зарплат, що застосували 13% компаній, опитаних Європейською бізнес-асоціацією. Водночас лише 63% підприємств продовжують виплачувати працівникам повний розмір зарплат.

За словами Руслани Березівської, багато компаній наразі працюють зі значно нижчими доходами порівняно з довоєнним періодом. Через необхідність підтримувати нормальний рівень виробництва вони не можуть перейти на скорочений робочий день, тому змушені скорочувати зарплати.

У великих компаніях ситуація краща, ніж у малих та середніх підприємствах, проте це не призвело до зростання кількості вакансій. Малий та середній бізнес, який залежить від споживчого попиту, також зазнав втрат.

43

Після початку війни українці суттєво скоротили витрати, особливо в регіонах із низькими доходами, таких як Чернігівська та Сумська області. Ринок праці після 24 лютого кардинально змінився: тепер він належить роботодавцям. За даними Державної служби зайнятості, на одне робоче місце в середньому претендує 12 кандидатів. Найвищий рівень конкуренції – у Харківській області (19 осіб на місце), Запорізькій (17), Одеській (14) та Київській (13). У самому Києві ситуація трохи краща – дев'ять кандидатів на вакансію.

Найменша конкуренція за робочі місця спостерігається у Львівській області, де на одне місце претендує лише 1–2 кандидати. Це пояснюється меншою кількістю руйнувань через обстріли порівняно з регіонами сходу та півдня, а також поверненням підприємств, які раніше евакуювалися з активних бойових зон.

Експерти порталу Work.ua застерігають, що дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку праці збережеться тривалий час. Отже, "ринок роботодавця" залишатиметься актуальним і надалі [29, с. 435].

Шукачі роботи нині готові погоджуватися на зменшення зарплати приблизно на 35-45%. Експерти відзначають також суттєве зростання активності кандидатів, що проявляється у збільшенні кількості відгуків на вакансії та реєстрацій на сайтах з пошуку роботи.

За даними Національного банку, у приватному секторі з початку повномасштабного вторгнення (з 24 лютого) спостерігається зниження заробітних плат на 25-50%, особливо у добувній промисловості та

будівництві. Водночас збільшується кількість підприємств, що скоротили оплату праці на 10-50%, зокрема в енергетиці, сфері послуг, транспорті та торгівлі. У сільському господарстві ж, навпаки, зберігається тенденція до стабільного або навіть підвищеного рівня зарплат.

Отже, наразі за даними work.ua найвищі зарплати в Україні отримують: менеджер з продажів нерухомості (75 тис. грн.), оператор БПЛА (70 тис. грн.), керівник відділу продажів (65 тис. грн.), фахівці в ІТ-сфері (близько 60 тис.

44

грн.) (Додаток В).

Також у березні кількість активних вакансій зменшилася на 66% порівняно з лютим, що свідчить про значний вплив війни на ринок праці. Найбільше постраждали сфери нерухомості, страхування, фінансів та юриспруденції [29, с. 435].

Металургійна промисловість зазнала найбільших втрат через руйнування ключових підприємств, таких як "Азовсталь" і Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча. Це призвело до значного звільнення працівників – близько 30 тисяч людей, які тепер змушені шукати нові сфери зайнятості або перекваліфікуватися.

Водночас, за даними work.ua, вже у травні спостерігалось найбільше вакансій у робітничих спеціальностях – близько 7 тисяч, а до початку червня ресурс grc.ua зафіксував зростання пропозицій роботи у цих сферах на 20%. Це свідчить про певне пожвавлення у секторі робітничих професій, яке може стати можливістю для тих, хто втратив роботу у металургії.

До найпопулярніших робітничих спеціальностей належать монтажники, вантажники, комплектувальники та пакувальники продукції. Попит на таких працівників зростатиме у зв'язку з тим, що все більше компаній відновлюють свою роботу [8, с. 208].

Серед спеціалістів, які користуються значним попитом, – продавці, айтішники, фармацевти, аграрії та будівельники. Особливо зросла потреба у

будівельниках через відновлення інфраструктури, зокрема доріг і житлових будівель.

За останні роки Державна служба зайнятості України активно впроваджує заходи для підтримки громадян у працевлаштуванні. Зокрема, було створено телеграм-канал, де щодня публікуються вакансії з різних регіонів країни.

Для полегшення пошуку роботи служба співпрацює з провідними українськими порталами вакансій, а також були прийняті нові нормативні акти, які спрощують процес отримання статусу безробітного та призначення

45

допомоги.

Щоб полегшити працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, уряд надає підприємствам компенсації за кожного працевлаштованого переселенця. Також передбачена допомога для тих, хто втратив документи або мешкає на тимчасово окупованих територіях.

Державна служба зайнятості пропонує програми перекваліфікації, зокрема у робітничих професіях та ІТ-сфері.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, з початку війни за кордон виїхали 6,6 мільйона українців, переважно жінки з дітьми та люди працездатного віку. Історичний досвід свідчить, що значна частина таких людей може залишитися за кордоном на тривалий час, особливо якщо конфлікт затягнеться.

Україна може врахувати досвід інших країн, які стикалися з подібними викликами після завершення воєнних дій. Наприклад, у Боснії та Герцеговині 23% біженців так і не повернулися додому, тоді як у Косово до кінця 1999 року повернулися 95% переселенців.

За результатами опитування компанії 4Service, 89% біженців мають намір повернутися до своїх домівок після закінчення війни, 8% залишаються невизначеними, а 67% готові залишитися за кордоном, якщо конфлікт триватиме.

Після завершення воєнних дій міжнародні донори та урядові органи зазвичай запускають спеціальні програми підтримки повернення біженців, що включають фінансові виплати, допомогу з працевлаштуванням і надання кредитів для відкриття бізнесу [2].

Визначення найбільш затребуваних професій після війни буде залежати від економічної політики України та темпів відновлення економіки. Для забезпечення стійкого розвитку та відновлення промислового потенціалу важливо уникнути серйозних помилок у планах післявоєнної реконструкції.

Водночас початок війни спричинив значну нестабільність на ринку праці: у перші місяці конфлікту українці втратили майже третину робочих

46

місць. Проте до кінця 2022 року ситуація дещо стабілізувалась – за даними Міжнародної організації праці, рівень безробіття в Україні становив близько 15,5%.

Зростання пов'язане з відновленням роботи багатьох підприємств і бізнесів, а також із деокупацією окремих регіонів та зниженням інтенсивності бойових дій у деяких частинах країни. Хоча повна стабільність ще не досягнута, на ринку праці вже можна помітити певні позитивні зміни [6, с. 115].

За інформацією від Європейської бізнес асоціації (ЕБА), яка об'єднує переважно великі та середні компанії з іноземними інвестиціями, станом на початок травня 2023 року лише 68% її учасників працювали у повному режимі. Це свідчить про те, що повне відновлення бізнесу до довоєнного рівня ще не відбулося.

Окрім вимушених звільнень, значний вплив на діяльність підприємств справила мобілізація: за статистичними даними, вона торкнулася 83% компаній в Україні. У середньому кожного десятого працівника було призвано на фронт, при цьому майже 40% мобілізованих становили висококваліфіковані фахівці – інженери, IT-спеціалісти, електрики, механіки, машиністи, водії тощо. Це додатково ускладнило забезпечення підприємств

необхідними кадрами та підтримку стабільності виробничих процесів.

Практика заморожування або зниження заробітних плат та надання безоплатних відпусток стала широко використовуваною стратегією адаптації бізнесу до воєнних умов, що свідчить про існування прихованого безробіття в країні.

Різке скорочення доходів через втрату роботи та значну інфляцію спричинило істотне подорожчання продуктів харчування, палива та послуг (іноді майже на 50%), що призвело до зростання рівня бідності в Україні.

У 2022 році близько чверті населення України – приблизно 7,1 мільйона людей – опинилися за межею бідності. Це підкреслює серйозні соціальні виклики, з якими країна стикається в умовах війни та економічних

47

труднощів.

Під час війни будівельний сектор та ремонтні роботи зазнали значних втрат. Багато бригад майстрів залишилися без замовлень, оскільки основний попит тепер зосереджений на обслуговуванні та підтримці вже існуючих об'єктів, зведених до початку конфлікту. Значна частина ресурсів спрямована на усунення критичних аварій та пошкоджень, що обмежує можливості для реалізації нових будівельних проектів. До того ж, через побоювання нових ворожих атак люди уникають інвестицій у будівництво та ремонтні роботи [30].

Станом на кінець 2023 року серед зареєстрованих безробітних найбільшу частку становили працівники, які раніше працювали у сфері торгівлі (20%), переробній промисловості (16%), сільському господарстві (15%) та державному управлінні (13%). Це свідчить про те, що найбільше впливу війна мала на галузі, пов'язані з виробництвом та наданням товарів і послуг. На жаль, станом на кінець 2024 року офіційна статистика Державної служби статистики України не містить детального розподілу безробітних за галузями. Однак, за даними Національного інституту стратегічних досліджень, у першому півріччі 2024 року серед зареєстрованих безробітних

були особи, які раніше працювали в тих же галузях.

Водночас, у першому півріччі 2024 року спостерігалось зростання кількості вакансій у деяких галузях. Зокрема, за даними порталу Work.ua, кількість вакансій зросла майже на 19 тисяч і в червні 2024 року становила понад 110 тисяч. Однак, кількість оновлених чи створених резюме в тому ж місяці становила 304 тисячі, що майже на 47 тисяч менше, ніж у січні 2024 року. Це свідчить про низьку активність шукачів роботи, яка також є меншою за відповідні показники 2023 та 2022 років.

Фахівці, які раніше працювали у сферах послуг та розваг, значно постраждали через війну. Багато з них наразі не можуть знайти роботу, оскільки деякі галузі або повністю, або частково припинили свою діяльність, а попит на їхні послуги суттєво знизився.

48

За останніми даними Державної служби зайнятості, найбільший попит на ринку праці мають кваліфіковані робітничі спеціальності. Особливо затребувані слюсарі, електрики, водії, трактористи, продавці, кухарі, двірники, прибиральники, бухгалтери, вихователі, медсестри та інші.

Водночас конкуренція серед претендентів залишається високою. Зокрема, на одну вакансію через службу зайнятості в середньому претендують 4 кандидати. Найжорсткіша конкуренція спостерігається у фінансовій та страховій сферах, де на одну позицію претендують до 24 осіб.

За інформацією провідної онлайн-платформи з працевлаштування Work.ua, у 2023 році ринок праці практично відновився до показників, які були зафіксовані у 2021 році. Конкуренція серед претендентів на вакансії значно зменшилася і майже повернулася до рівня, характерного для довоєнного періоду.

Загалом, ринок праці в Україні у 2024 році залишався нестабільним, з високим рівнем безробіття та структурними диспропорціями, зокрема через мобілізацію, виїзд населення за кордон та необхідність перенавчання робочої сили. Ці фактори продовжували впливати на відновлення економіки та ринку

праці.

Найбільше вакансій у 2024 році було у таких сферах:

1. Сфера обслуговування. Ця категорія традиційно лідирувала за кількістю вакансій, зокрема у квітні та вересні 2024 року. У квітні було відкрито 20427 вакансій, що на 15% більше порівняно з березнем. У вересні цей показник досяг рекорду – 21164 вакансії.

2. Робочі спеціальності та виробництво. Ця сфера також залишалася однією з найбільш активних. У квітні 2024 року було опубліковано 18996 вакансій, що на 10% більше порівняно з березнем.

3. Продажі та закупівлі. У квітні 2024 року було розміщено 14435 вакансій у цій категорії, що на 1% більше порівняно з березнем. 4. Роздрібна торгівля. У квітні 2024 року було опубліковано 13352 вакансії, що на 12% більше порівняно з березнем.

49

5. Готельно-ресторанний бізнес та туризм. У квітні 2024 року було розміщено 11556 вакансій, що на 18% більше порівняно з березнем. У цілому можемо виділити таку загальну динаміку ринку праці за 2024 рік:

1. Кількість вакансій. У вересні 2024 року роботодавці розмістили 117683 вакансії на Work.ua, що є рекордним показником з початку повномасштабної війни.

2. Конкуренція. Середня кількість відгуків на одну вакансію знизилася, що свідчить про зменшення конкуренції серед шукачів роботи. 3. Зарплати: Середня заробітна плата залишалася стабільною на рівні 20000 - 22000 грн, з деякими коливаннями в залежності від галузі та регіону. Можемо запропонувати ряд рекомендацій для тих хто шукає роботу у 2025 році:

1. Галузі з високим попитом: Рекомендується звернути увагу на сфери обслуговування, робочі спеціальності, продажі та готельно ресторанний бізнес, оскільки вони демонструють стабільний попит на кадри.

2. Географічні переваги: Регіони, такі як Івано-Франківська,

Черкаська, Запорізька, Волинська, Чернігівська та Вінницька області, показують позитивну динаміку зростання вакансій.

3. Підвищення кваліфікації: Враховуючи тенденції на ринку праці, рекомендується розвивати навички в сферах, де спостерігається зростання попиту, таких як ІТ, логістика та готельно-ресторанний бізнес.

50

РОЗДІЛ III

СТРАТЕГІЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ РИНКУ ПРАЦІ

У 2022 році українські підприємства зосереджували свої зусилля на підтримці стабільної роботи та збереженні довіри до майбутнього. Однак уже в 2023-му перед бізнесом постала серйозна проблема – нестача кадрів. Масовий відтік кваліфікованих спеціалістів призвів до збільшення кількості відкритих вакансій, що ускладнило процес утримання персоналу. Крім того, через мобілізацію змінилася гендерна структура трудових колективів, що додатково вплинуло на організацію роботи.

На сучасному етапі перед компаніями стоять три ключові виклики. Перший – необхідність трансформації бізнес-моделі у відповідь на зменшення обсягів ринку та споживання. Це потребує підвищення ефективності й впровадження автоматизованих рішень. Другий – актуалізація питання заробітної плати та пошуку нових працівників, що потребуватиме коригування фінансового планування та залучення ресурсів. Третій – адаптація до соціальних змін, включно з інтеграцією працівників, які мають військовий досвід, та оновленням внутрішніх процесів відповідно до нових реалій [19, с. 183].

В умовах війни ринок праці в Україні зазнає серйозних трансформацій та викликів. Згідно з прогнозами Національного банку України, очікується зменшення рівня безробіття, проте він досі залишається на досить високому рівні – близько 19%.

Одна з основних проблем – це зростання структурного безробіття. Через руйнування виробничих об'єктів та масштабну міграцію виникають суттєві перекоси на ринку праці. Зокрема, кваліфікації багатьох працівників не відповідають запитам роботодавців, що значно ускладнює процес працевлаштування.

Крім того, спостерігається територіальна нерівномірність.

51

Підприємства все частіше переміщуються до західних областей, де рівень безпеки вищий, що сприяє зростанню кількості вакансій у цих регіонах. У той же час, мешканці прифронтових територій стикаються з обмеженими можливостями працевлаштування.

Серед актуальних проблем на українському ринку праці – невідповідність між очікуваннями працівників і реальними умовами, які пропонують роботодавці. З одного боку, багато кандидатів сподіваються на кращу оплату праці та комфортніші умови, з іншого — їхній професійний рівень не завжди відповідає актуальним вимогам. У зв'язку з цим виникає потреба у вкладеннях у професійне навчання та перекваліфікацію працівників, аби спрямувати їх у затребувані сфери.

У цілому, ситуація на ринку праці демонструє ознаки поступового відновлення. Водночас залишаються численні труднощі, вирішення яких потребує системного та стратегічного підходу.

Ринок праці функціонує як частина складної системи, що охоплює населення, роботодавців і споживачів, і має суттєвий вплив на соціально економічні процеси в країні. Одним із визначальних елементів цієї системи є рівень безробіття. Варто зазначити, що поняття безробіття охоплює не лише тих, хто не має роботи, але й тих, хто активно її шукає. Водночас є категорії громадян, наприклад, жінки у декретній відпустці чи люди з інвалідністю, які часто залишаються поза межами ринку праці через відсутність відповідних умов або можливостей для працевлаштування [26, с. 107].

Рівень заробітної плати є визначальним показником привабливості тієї

чи іншої професійної сфери для працівників і суттєво впливає на наявність або відсутність кадрового дефіциту. Водночас український ринок праці має складну структуру, що ускладнює цю взаємозалежність. Існують як динамічні галузі, орієнтовані на міжнародну конкуренцію, так і застарілі, напівтіньові сектори, де досі поширені неофіційне працевлаштування та порушення трудових прав. Створення рівних умов для всіх учасників ринку праці – важливий крок до формування справедливого й ефективного суспільства.

52

Ринок праці України наразі потребує глибоких перетворень, що охоплюють як підтримку перспективних галузей, так і інтеграцію вразливих груп, які опинилися поза активною економічною діяльністю. Для цього необхідно впроваджувати всеосяжну політику, яка враховуватиме різні соціальні та професійні потреби населення. Такий підхід дозволить зробити ринок праці більш адаптивним і справедливим.

Збройний конфлікт значною мірою впливає на ситуацію з працевлаштуванням, породжуючи низку викликів для різних соціальних груп. Варто окремо розглянути, як саме війна позначається на кожній з них та якими можуть бути шляхи реагування.

1. Діти та молодь – одна з найбільш вразливих категорій під час воєнних дій. Переривання освітнього процесу, психологічні травми та обмежений доступ до якісної освіти можуть у майбутньому негативно позначитися на їхніх шансах інтегруватися в ринок праці та досягти професійної реалізації.

2. Ветерани бойових дій стикаються з труднощами повернення до мирного життя. Фізичні поранення, посттравматичні розлади, а також можливі стереотипи з боку роботодавців можуть створювати бар'єри на шляху до працевлаштування й стабільної зайнятості.

3. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) часто змушені починати все з нуля в новому середовищі. Їм доводиться долати адміністративні, економічні та соціальні бар'єри, що ускладнює процес пошуку роботи та адаптації в

новій громаді.

4. Інші верстви населення також не залишаються осторонь негативних наслідків війни. Загальне відчуття невизначеності, стрес і втрата стабільності негативно впливають на мотивацію до економічної активності, рівень продуктивності та бажання змінювати або розвивати професійну кар'єру.

Задля зменшення негативного впливу війни на ринок праці, необхідно вжити ряд наступних заходів [22, с. 10]:

53

- Адаптація освітніх програм для дітей та молоді. Забезпечення безперервного доступу до освіти навіть у кризових умовах. Впровадження дистанційного та гібридного навчання. Підвищення якості професійної освіти для швидкої інтеграції молоді у ринок праці після завершення конфлікту.

- Підтримка ветеранів. Реалізація програм професійної реабілітації та перенавчання. Надання податкових та фінансових стимулів роботодавцям, які працевлаштовують ветеранів. Запуск сервісів менторства та кар'єрного консультування для колишніх військовослужбовців.

- Інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Створення доступних навчальних програм для здобуття нових професійних навичок. Підтримка мобільності працівників і релокація бізнесів у регіони з високою концентрацією ВПО. Запровадження квот або спрощених умов працевлаштування для переселенців.

- Психологічна підтримка всьому населенню. Розгортання державних та громадських програм психологічної допомоги. Створення гарячих ліній, консультаційних центрів і мобільних команд підтримки. Навчання кадрового персоналу (вчителів, HR-менеджерів, керівників) основам психоемоційної підтримки колективів.

Окрім того, слід враховувати міжнародний досвід країн, які вже проходили через наслідки збройних конфліктів. Їхні успішні приклади можуть стати орієнтиром для формування ефективної державної політики в сфері зайнятості в умовах війни та післявоєнного відновлення.

З 2023 року в Україні спостерігається поступове поживлення ринку праці. Водночас рівень безробіття залишається вищим, ніж у довоєнний період, і набуває ознак структурного. Зберігаються та навіть посилюються дисбаланси на ринку праці як за професійною, так і за регіональною ознакою. Це ускладнює процес стабілізації зайнятості та потребує комплексного підходу до відновлення економічної активності та розвитку людського капіталу.

Загалом, ринок праці в Україні у 2024 році залишався нестабільним, з високим рівнем безробіття та структурними диспропорціями, зокрема через мобілізацію, виїзд населення за кордон та необхідність перенавчання робочої сили. Ці фактори продовжували впливати на відновлення економіки та ринку праці.

Війна в Україні призвела до значних змін на ринку праці, зокрема — до серйозного дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили. Руйнування інфраструктури, зупинка або переміщення підприємств, виїзд великої кількості громадян за кордон, а також зростання чисельності внутрішньо переміщених осіб спричинили ситуацію, коли наявні вакансії та працівники часто географічно не співпадають.

Станом на кінець 2024 року рівень безробіття склав 14,3% і знизився у порівнянні з 2023 роком (17,4%), а у 2022 році показник досяг рівня 18,5%. Водночас дослідження "Майбутнє української робочої сили", проведене Центром прикладних досліджень у співпраці з "Економічною правдою" за підтримки CIRE, показало, що приватні компанії стикаються з нестачею кваліфікованих кадрів. Ця проблема виникає попри загальний високий рівень безробіття й пояснюється, зокрема, виїздом за кордон висококваліфікованих працівників (переважно жінок-біженок) та мобілізацією значної частини чоловіків до лав Збройних Сил України [23].

Поряд із цими процесами спостерігається зростання неофіційного сектора зайнятості, де працівники виконують трудові обов'язки без

офіційного оформлення. Заробітна плата в такому випадку виплачується "в конвертах", що позбавляє працівників соціального захисту – зокрема, права на оплачувану відпустку, лікарняні, страхові виплати та пенсійне забезпечення. Крім того, такий трудовий досвід не враховується в офіційному стажі, що негативно позначається на довгострокових перспективах працівників.

Зростання кількості працівників у неофіційному секторі значною мірою пов'язане з вимогою реєстрації чоловіків у військових комісаріатах як обов'язковою умовою для офіційного працевлаштування. Це змушує частину населення уникати формальної зайнятості. За даними Державної служби

55

зайнятості України станом на березень 2023 року, понад 3 мільйони осіб працювали без належного документального оформлення, що становить понад 20% працездатного населення країни.

За відсутності нових економічних потрясінь прогнозується зниження рівня безробіття, що буде зумовлено поживавленням економічної діяльності. Подальше економічне відновлення держави створить умови для подолання структурних диспропорцій на ринку праці шляхом інвестицій у регіони, які зазнали руйнувань, а також завдяки поверненню біженців і внутрішньо переміщених осіб до місць свого постійного проживання.

Міграційні процеси залишаються одним із найсерйозніших викликів для ринку праці України, особливо у середньо- та довгостроковій перспективі. Станом на сьогодні, понад 5,14 мільйона українців мають статус тимчасового захисту в європейських країнах. Крім того, близько 250 тисяч осіб – переважно жінки з дітьми – емігрували до США та Канади. Це суттєво зменшує доступну робочу силу в Україні та створює додаткове навантаження на систему працевлаштування.

Зниження рівня загроз безпеці може стати чинником, що стимулюватиме повернення частини біженців, однак існує ймовірність зворотної міграції, обумовленої прагненням до возз'єднання сімей або

намаганням знайти стабільніші умови праці за кордоном.

Додатково, ситуацію ускладнює поступове старіння населення, яке обмежує кількість осіб працездатного віку. Попри важливу роль освіти у зміцненні людського капіталу, реформи у галузях професійно-технічної, вищої та безперервної освіти залишаються недостатніми для ефективної відповіді на виклики сучасного ринку праці.

Інвестиції в розвиток людського капіталу, зокрема в системи перепідготовки дорослого населення, в Україні ще до війни реалізовувалися повільно та фрагментарно. Повномасштабне вторгнення лише загострило цю проблему, поглибивши кризу трудових ресурсів. Війна не лише зумовила втрату фахівців, а й призвела до серйозних психологічних травм серед

56

населення, що негативно впливає на стан здоров'я, мотивацію та працездатність людей.

Додатково ситуацію ускладнює невідповідність між рівнем підготовки кадрів і потребами сучасної економіки. Через те, що освітні програми та плани формувалися до початку воєнних дій, вони не враховують нових економічних реалій та зміненого попиту на професії. Це значно уповільнює процес відновлення ринку праці та обмежує можливості для ефективного працевлаштування населення [16, с. 32].

На сьогодні українські роботодавці найбільше потребують кваліфікованих працівників фізичної праці, водночас серед безробітних значну частку становлять особи з вищою освітою. Це спричиняє дисбаланс між пропозицією та попитом на ринку праці.

Для забезпечення стабільності та підвищення продуктивності робочої сили необхідно чітко визначити пріоритетні напрями підготовки кадрів, орієнтуючись на ті сектори економіки, які потребують відновлення й розвитку. Важливо, щоб цей процес здійснювався у партнерстві з бізнесом, який наразі зіштовхується з відчутною нестачею персоналу, особливо кваліфікованого.

Більшість приватних компаній називають дефіцит кадрів одним із головних бар'єрів для економічного зростання — понад 80% респондентів підтверджують цю проблему. Щоб вирішити її, майже половина бізнесів самостійно організовує навчальні програми для працівників, тоді як 40% шукають нових кадрів або залучають зовнішніх виконавців.

У ході глибинних інтерв'ю роботодавці підкреслюють, що через невідповідність освітніх програм реальним потребам їм доводиться самостійно здійснювати підготовку персоналу. Навіть в умовах війни, представники малого та середнього бізнесу планують і надалі інвестувати у навчання та підвищення кваліфікації співробітників у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі [17].

Україна стоїть перед критично важливим завданням – забезпечити відновлення економіки шляхом розвитку сучасної та ефективної робочої сили.

57

Для досягнення сталого економічного зростання доцільно впровадити комплексні кроки, які охоплюють такі напрямки:

1. Розширення економічної свободи. Необхідно зменшити податкове навантаження на малий і середній бізнес, а також спростити бюрократичні процедури для відкриття та ведення підприємницької діяльності, що стимулюватиме створення нових робочих місць.

2. Дерегуляція ринку праці. Варто продовжити впровадження сучасних стандартів ЄС, відмовляючись від застарілих норм трудового законодавства. Це сприятиме легалізації трудових відносин і зменшенню тіньової зайнятості.

3. Реформування трудового законодавства. Сучасне законодавство має враховувати вплив цифрових технологій, гнучких форм зайнятості та підвищених вимог до професійної кваліфікації.

4. Модернізація системи освіти та розвиток людського капіталу. Освітня політика має базуватись на професійних стандартах, активному розвитку дуальної освіти, а також адаптації до потреб ринку праці через

співпрацю з бізнесом.

5. Аналітика навичок і прогнозування. Застосування сучасних підходів до аналізу ринку праці, зокрема Big Data і штучного інтелекту, дозволить ефективно планувати навчальні програми, зменшуючи розрив між попитом і пропозицією.

6. Стимулювання повернення українських біженців. Необхідно створювати умови для повернення громадян із-за кордону – через житло, роботу, освіту та соціальну підтримку, що сприятиме відновленню трудового потенціалу.

7. Розумна імміграційна політика. Варто спростити процедури для легального працевлаштування іноземців, особливо з країн, де є надлишок робочої сили, щоб компенсувати дефіцит у ключових секторах.

8. Сприяння гендерній рівності на ринку праці. Політика зайнятості має передбачати усунення дискримінації за ознакою статі, зокрема шляхом

58

розширення доступу жінок до нетрадиційних професій і керівних посад. 9. Інтеграція ветеранів у економіку. Ветерани війни потребують адресної підтримки – програм перекваліфікації, психологічної допомоги та пільгового працевлаштування для повноцінної інтеграції в ринок праці. Реалізація цих заходів має стати складовою національної стратегії економічного зростання, орієнтованої на зміцнення людського капіталу як головного ресурсу відновлення та розвитку країни.

У лютому 2022 року Росія здійснила повномасштабне вторгнення на територію України, що стало вирішальним фактором, який порушив нормальне функціонування всіх сфер суспільного життя. На початковому етапі війни були захоплені частини Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської та Херсонської областей. Згодом ці регіони вдалося звільнити, однак Крим, а також окремі райони Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей залишаються під російською окупацією, де й досі тривають бойові дії.

З квітня 2022 року в регіонах, віддалених від зони активних бойових дій, український бізнес почав поступово відновлювати діяльність [23]. Але вже у жовтні того ж року Росія розпочала масовані атаки на енергетичну інфраструктуру України за допомогою ракет і дронів. Це спричинило значні руйнування та тривалі перебої з електропостачанням, що, своєю чергою, призвело до падіння ВВП на близько 29,2% у 2022 році, тоді як у 2021 році зафіксовано зростання на 3%.

Станом на середину 2023 року економічна ситуація в Україні залишалася критичною, впливаючи не лише на внутрішній ринок, а й на глобальні економічні процеси. У цей період на конференції в Лугано було представлено план відновлення України. Основний акцент у ньому зроблено на принципах доброчесності, прозорості та відповідальності. Учасники заходу підкреслили важливість цифровізації, переходу до відновлюваних джерел енергії та залучення інноваційного фінансування як на національному рівні, так і з боку міжнародної спільноти.

59

Наразі Україна не має офіційно ухваленої комплексної стратегії післявоєнного відновлення, що ускладнює реалізацію необхідних реформ та координацію дій національних і міжнародних партнерів. Цей фактор створює невизначеність для бізнесу, інвесторів і суспільства, знижуючи довіру до можливостей стабільного розвитку в майбутньому.

Ще у 2022 році Центр економічної політики (CEPR) оприлюднив звіт під назвою «Проблеми відновлення України», де окреслив основні труднощі та потенціали, які постають перед країною в процесі післявоєнної трансформації. У документі підкреслюється, що для успішного відновлення Україна потребуватиме чіткої довгострокової візії, значної фінансової допомоги, широкого міжнародного партнерства, високого рівня прозорості та активного лідерства з боку української влади.

Усе це свідчить про нагальну потребу в розробці та затвердженні державної стратегії відновлення, яка має стати орієнтиром для подальших дій

у сфері відбудови економіки, інституцій та людського капіталу [30].

У звіті підкреслюється, що процес відновлення та економічного зростання України доцільно поділити на два ключові етапи. Перший етап має базуватись на відносній автономності монетарної політики, що тісно пов'язана з управлінням валютним курсом і обсягом міжнародних резервів. Основними завданнями цього періоду є досягнення максимальної зайнятості населення та відновлення промислових потужностей. У цей час фінансова підтримка повинна бути зосереджена на покритті дефіциту зовнішньої торгівлі, особливо в рамках післякризового відновлення.

Другий етап економічної стратегії орієнтований на інтеграцію України до світового фінансового ринку шляхом використання ринкових інструментів. Це потребує розвитку національної фінансової інфраструктури, зокрема формування ефективного ринку капіталу, активізації діяльності центрального банку на відкритому ринку та запровадження повної конвертованості гривні. Крім того, успішне входження у європейський фінансовий простір вимагає гармонізації монетарної, фінансової, валютної та процентної політики з

60

країнами ЄС [21, с. 750].

Після завершення конфлікту ключовим завданням для країни стає відновлення ринку праці. Нижче наведено кілька стратегічних напрямів і заходів, які можуть бути ефективними в цьому процесі:

1. Створення нових робочих місць: Держава може реалізовувати програми з активного стимулювання зайнятості, зокрема шляхом розвитку інфраструктурних проєктів, підтримки малого та середнього бізнесу, а також інвестування в новітні галузі, такі як ІТ, «зелена» енергетика чи виробництво з високою доданою вартістю.

Створення нових робочих місць у післявоєнний період є ключовим елементом економічного відновлення. Уряд може впроваджувати широкий спектр заходів для активізації зайнятості в різних секторах економіки.

Одним із найбільш результативних підходів є реалізація масштабних

інфраструктурних проєктів. Відбудова та модернізація транспортної мережі – таких як дороги, мости, аеропорти та інші критично важливі об’єкти – потребують значної кількості фахівців у будівельній галузі, інженерів, техніків і допоміжного персоналу. Такі ініціативи не лише створюють нові робочі місця, а й сприяють пожвавленню суміжних галузей економіки.

Розвиток малих і середніх підприємств (МСП) також є важливим аспектом створення робочих місць. Підтримка МСП дозволяє стимулювати підприємництва створювати нові робочі місця, оскільки ці підприємства часто є основним джерелом зайнятості.

Стимулювання розвитку інноваційних секторів економіки – таких як інформаційні технології, біотехнології та сфера відновлюваної енергетики – є перспективним напрямком для формування нових робочих місць. Надання фінансової підтримки науковим дослідженням і розробкам у цих сферах може стати каталізатором для зростання стартапів і технологічних підприємств, що, у свою чергу, створить нові можливості для зайнятості.

Окрім цього, важливим чинником у відновленні ринку праці є підтримка соціально значущих секторів, таких як охорона здоров’я та освіта. З огляду на

61

зростаючі потреби населення в цих послугах, ці галузі можуть стати джерелом стабільної зайнятості, особливо в регіонах, які найбільше постраждали від конфлікту. Розширення доступу до медичних і освітніх послуг не тільки забезпечить нові робочі місця, а й зміцнить соціальну інфраструктуру країни [16, с. 47].

У цілому, реалізація комплексних заходів із розширення зайнятості в різних галузях економіки відіграє ключову роль у відновленні ринку праці після завершення конфлікту. Такі дії сприятимуть не лише зменшенню рівня безробіття, а й формуванню стійкої економіки, забезпечуючи довготривалу стабільність і зростання.

2. Професійна підготовка та перекваліфікація є ключовими інструментами у процесі відновлення ринку праці після конфлікту. Вони дозволяють працівникам адаптуватися до нових економічних реалій і вимог, що змінюються, а також сприяють їхньому поверненню до активної зайнятості. У зв'язку зі скороченням певних сфер діяльності, ліквідацією підприємств або пошкодженням виробничої інфраструктури, багато людей змушені шукати нові шляхи професійної реалізації.

Запровадження державних та приватних програм навчання, підвищення кваліфікації та опанування нових спеціальностей дозволяє не лише зменшити безробіття, але й задовольнити попит на кадри в перспективних секторах економіки – таких як ІТ, логістика, енергетика, будівництво, охорона здоров'я тощо. Це також відкриває шлях до підвищення мобільності працівників, їхньої конкурентоспроможності та економічної стійкості країни загалом.

Програми професійної підготовки та перекваліфікації відіграють вирішальну роль у процесі адаптації робочої сили до умов післяконфліктного періоду. Вони дають можливість людям, які втратили роботу, набути актуальних знань і практичних навичок, що відповідають поточним потребам економіки. Особливий акцент слід робити на тих сферах, які демонструють стабільний або зростаючий попит – таких як ІТ, охорона здоров'я,

62

обслуговування, енергетика на основі відновлюваних джерел, логістика тощо. Ці навчальні ініціативи можуть впроваджуватись як на державному рівні – через програми центрів зайнятості чи державні гранти, так і завдяки участі приватного бізнесу, який зацікавлений у формуванні кваліфікованих кадрів для власних потреб.

Перекваліфікація дозволяє працівникам змінити фах або спеціалізацію, адаптувавшись до нових економічних реалій. Наприклад, колишні працівники з промислових підприємств можуть перейти до сфери ІТ, логістики чи будівництва – галузей, що мають потребу в нових кадрах. Це передбачає

отримання нової освіти, проходження сертифікованих курсів, освоєння цифрових навичок та розуміння сучасних виробничих процесів. Такий підхід не лише знижує рівень безробіття, а й сприяє підвищенню гнучкості та життєстійкості робочої сили.

У цілому, вкладення ресурсів у професійну підготовку та перекваліфікацію може стати одним із ключових інструментів відновлення ринку праці в постконфліктний період. Такі інвестиції сприяють підвищенню мобільності та конкурентоспроможності працівників, допомагають їм адаптуватися до нових економічних реалій і відкривають доступ до нових можливостей працевлаштування, особливо у секторах, які активно відновлюються або розвиваються. Це, у свою чергу, зміцнює людський капітал країни та підтримує сталий економічний розвиток [10].

3. Соціальна підтримка є ключовим елементом у процесі відновлення суспільства після конфлікту, адже вона не лише полегшує економічну адаптацію, але й сприяє психоемоційному відновленню постраждалих. Особливо важливо забезпечити людям доступ до послуг із працевлаштування – професійного консультування, допомоги в складанні резюме, підготовки до співбесід та навігації ринком праці. Це дозволяє їм активніше включатися у соціальне та економічне життя.

Крім того, фінансова підтримка у вигляді допомоги по безробіттю, субсидій чи одноразових виплат є критично важливою для забезпечення

63

базового рівня добробуту. Не менш значущим є доступ до медичних послуг, зокрема психологічної допомоги, що допомагає подолати травматичні наслідки конфлікту й сприяє поверненню до продуктивного життя. Такий комплексний підхід до соціальної підтримки формує основу для стійкого та інклюзивного відновлення суспільства.

Програми професійного навчання й підвищення кваліфікації відіграють ключову роль у забезпеченні зайнятості після конфлікту, адже дозволяють людям опанувати актуальні навички, необхідні на сучасному

ринку праці. Завдяки цьому працівники стають більш конкурентоспроможними, а рівень їхнього працевлаштування зростає.

Окрім цього, важливим напрямом підтримки є заходи з психосоціальної реабілітації, допомоги соціально вразливим категоріям населення, а також підтримка сімей, які втратили годувальника. Такі програми не лише допомагають подолати наслідки конфлікту, але й покращують загальну якість життя та сприяють зміцненню соціального добробуту.

Загалом, комплексний підхід до соціальної інтеграції постраждалих – через освіту, реабілітацію та підтримку родин – є важливою умовою для повноцінного відновлення ринку праці та формування стабільного, згуртованого суспільства.

4. Стимулювання інвестицій відіграє ключову роль у процесі економічного відновлення після конфлікту. Інвестиції не лише створюють нові робочі місця, а й забезпечують модернізацію інфраструктури, сприяють розвитку підприємництва та покращують добробут населення.

Одним з ефективних інструментів залучення капіталу є запровадження спеціальних програм підтримки для інвесторів. Такі програми можуть включати податкові пільги, компенсації частини витрат, спрощення адміністративних процедур, а також консультативну й правову підтримку. Особливо важливо стимулювати вкладення в пріоритетні галузі економіки та постраждалі регіони, що потребують відновлення.

Таким чином, активна інвестиційна політика сприяє прискоренню економічного зростання, посиленню фінансової стабільності країни та формуванню сприятливого ділового середовища в умовах післяконфліктної трансформації [28, с. 59].

5. Податкові стимули залишаються дієвим механізмом залучення інвестицій, особливо у післяконфліктний період. Зменшення податкового навантаження або запровадження пільгових умов для інвесторів може стати потужним поштовхом для вкладення капіталу в ключові сфери економіки.

Розвиток інфраструктури – ще один важливий напрямок. Модернізація транспортних шляхів, енергетичних систем, комунікацій та логістичних мереж значно підвищує інвестиційну привабливість регіонів, створюючи надійне підґрунтя для розвитку бізнесу.

Також важливим є доступ до фінансових ресурсів – кредити на вигідних умовах, державні гарантії чи грантові програми можуть полегшити старт інвестиційних проєктів. Водночас забезпечення правової захищеності інвесторів, гарантії права власності та прозорі правила гри створюють довіру до країни як до стабільного інвестиційного партнера.

У сукупності всі ці заходи формують позитивне економічне середовище, що сприяє не лише економічному пожвавленню, а й довгостроковій стабільності, зростанню зайнятості та покращенню якості життя громадян.

Залучення міжнародної співпраці є надзвичайно важливим елементом стратегії післяконфліктного відновлення ринку праці та економіки загалом. Участь міжнародних партнерів забезпечує необхідні ресурси, досвід і технічну підтримку для реалізації ефективних програм відновлення.

Фінансова підтримка з боку міжнародних організацій, таких як Світовий банк, МВФ, ЄС та країн-донорів, створює умови для запуску ініціатив зі створення нових робочих місць, підтримки осіб, які втратили роботу, а також реалізації проєктів з професійної підготовки та перекваліфікації. Завдяки такій допомозі вдасться зменшити рівень безробіття та сприяти доступу населення до сучасних можливостей зайнятості.

65

Крім фінансових ресурсів, міжнародне партнерство сприяє впровадженню кращих практик, інституційної модернізації та розвитку ефективного управління в державному секторі. Це, у свою чергу, підвищує довіру інвесторів та сприяє сталому економічному зростанню.

Технічна допомога, яку надають міжнародні організації, відіграє важливу роль у розробці та впровадженні ефективних стратегій зайнятості,

аналізі тенденцій ринку праці, а також у створенні інструментів підтримки для малого та середнього бізнесу. Така підтримка формує передумови для сталого економічного розвитку та покращення умов для підприємницької діяльності.

Крім того, міжнародний обмін досвідом дозволяє запозичити перевірені підходи та інструменти, які вже довели свою ефективність в інших країнах. Це дає змогу адаптувати найкращі практики до національного контексту, уникнути поширених помилок і пришвидшити процес відновлення ринку праці [30].

Співпраця у реалізації певних проектів дає змогу об'єднати зусилля для досягнення спільних результатів. Спільні ініціативи у сфері професійної освіти, створення нових робочих місць та підтримки бізнесу можуть бути більш ефективними завдяки узгодженню дій і ресурсів.

В цілому, міжнародне партнерство має ключове значення у відновленні ринку праці після конфліктів, забезпечуючи необхідну допомогу, ресурси та експертні знання для відновлення економіки й соціальної рівноваги.

Такі підходи можуть застосовуватися як окремо, так і в комплексі, залежно від конкретних умов і потреб держави, що переживає процес відновлення після конфліктних ситуацій.

66

ВИСНОВКИ

Поняття безробіття та зайнятості відображають дві протилежні сторони ринку праці. Безробіття визначається як стан людини, яка активно шукає роботу, але не може знайти її. Зайнятість, навпаки, вказує на те, що людина має оплачувану роботу або займається підприємницькою діяльністю. Розуміння цих понять є важливим для аналізу та розробки політик зайнятості.

Наслідки безробіття включають як економічні, так і соціальні аспекти. Економічні наслідки включають зменшення виробництва та втрати для

економіки в цілому. Соціальні наслідки охоплюють погіршення якості життя, психологічний стрес, збільшення кримінальності та інші негативні явища.

Вплив безробіття на доходи може бути значним, оскільки воно призводить до втрати стабільного доходу та зниження рівня життя. Негативний вплив безробіття на доходи також може мати подальші наслідки для економічної стабільності та настроїв суспільства. Отже, розуміння теоретичних аспектів безробіття, його наслідків та впливу на доходи є важливим для розробки ефективних стратегій боротьби з цією проблемою та забезпечення стабільності на ринку праці. напиши більш детальніше.

У другому розділі проведено аналіз регіональних змін на ринку праці, що дозволило виявити відмінності та специфіку ситуації у різних регіонах. Цей аналіз став основою для визначення ключових тенденцій та змін, що відбуваються на ринку праці.

Дослідження регіональних особливостей безробіття в Україні в умовах повномасштабної військової агресії російської федерації підкреслює складний та різноманітний характер цієї проблеми. Ситуація з безробіттям в кожному регіоні може виявлятися унікальною в залежності від багатьох факторів, таких як економічна структура, географічне розташування, а також обсяг та напрямок військових дій.

Важливо враховувати, що деякі регіони можуть зазнати значного

67

погіршення ситуації через втрату ключових підприємств або перешкоди в експортних операціях через військовий конфлікт та супутні санкції. У той же час, інші регіони можуть отримати стимул до розвитку через збільшення військових замовлень або розвиток оборонної промисловості.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки ефективних стратегій подолання безробіття та соціально-економічних викликів, що виникають у зазначених умовах. Напрацювання відображають потребу у гнучких та індивідуально налаштованих підходах до розв'язання проблем безробіття в кожному регіоні, що враховуватиме його специфіку та

потенціал для подальшого розвитку. Такий індивідуальний підхід є ключовим для забезпечення стабільності та розвитку України в умовах військового конфлікту.

68

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз соціального розвитку молоді України. Молодь України 2015. URL: http://www.un.org.ua/images/documents/3685/Molod_Ukraine.pdf
2. Барський Ю.М. Перспективи підвищення економічної активності населення України. 2015 № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3947.pdf>
3. Бараник З.П. Статистика ринку праці, 2015. 167 с.
4. Болотіна Є.В., Мартиненко А.К., Чаленко В.П. аналіз основних тенденцій соціального захисту безробітних в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 3(61). С. 183-189.
5. В Україні безробітних залучатимуть до "Армії відновлення": що це означає. URL: <https://gre4ka.info/zhyttia/71683-v-ukraini-bezrobitnykh-zaluchatymut-do-armii-vidnovlennia-shcho-tse-oznachaie.pdf>
6. Волкова О.В. Організаційно-економічний механізм регулювання ринку праці України та її регіонів: зміст та особливості трансформації, 2015. № 5.С. 108- 118
7. Борданова Л.С., Рощина Н.В. Особливості процесу працевлаштування молоді на ринку праці. Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". № 13. 2016. С. 130-135.
8. Горобець А.С. Окремі питання щодо правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, 2016. С. 207-210.
9. Дерій Ж.В., Скиба С.А. Формування ринку праці на основі

розвитку людського потенціалу. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2015. №2. С. 9–17.

10. Збитки, завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії, оцінюються в \$13 млрд. KSE. 2023. 26 січ. URL:

69

<https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskому-biznesu vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/>

11. Котляревська К.Ю. Безробіття та зайнятість: стан і виклики сучасності URL:

<http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/14276.pdf>

12. Ключові результати дослідження стану та потреб українського бізнесу.CID. 2022. 08 серп. URL: <https://cid.center/key-results-of-the-study-of-the-state-and-needs-of-ukrainian-business/pdf>

13. Кількість зареєстрованих безробітних в Україні впала вдвічі за рік .НБУ. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2023/11/20/706809/#:~:text=14>.

Кількість зареєстрованих безробітних. URL: :

<https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2023/pdf> 15.

Мірошніченко О.В. безробіття в Україні як соціально економічне явище.

Організаційний комітет конференції. 2019. 224 с. 16. Молодь на ринку

праці: навички XXI століття та побудова кар'єри. Щорічна доповідь

Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні. Київ, 2019. 107 с.

17. Майсюра О.М. Безробіття та наслідки його впливу на економіку України. Економіка та держава. 2016. № 8. С. 60–62. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_8_19.pdf

18. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України:

<http://www.dcz.gov.ua.pdf>

19. Павлюк Т.І. Ринок праці: теорія, методологія, практика:

монографія. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018.

212 с.

20. Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу. 2018. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-%D0%BF#Text> 21. Тарасова К.І.

Статистичне дослідження проблем безробіття в

70

Україні в регіональному розрізі. Економіка та суспільство : журнал. 2018. № 14. С. 745-752.

22. Ткач А.А. Інституціональні основи ринкової інфраструктури: монографія. Об'єднаний інститут економіки, 2015. 295 с.

23. Україна входить до десятки країн світу з найвищими показниками безробіття URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2023/10/12/infografika/svit/ukrayina-vxodyt-desyatky-krayin-svitu-najvyshhymy-pokaznykamy-bezrobittya.pdf>

24. Федунчик Л.Г. Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення, 2016. № 2. С. 31-34.

25. Федунчик Л.Г. Реалії ринку праці України. Організаційно управлінські та 82 психологічні аспекти сучасного ринку праці України, 2015. С. 126–128

26. Федоришина Л.М. Безробіття в Україні: актуальні проблеми і шляхи вирішення. Сталий розвиток економіки : журнал. 2015. № 4. С. 103-108.

27. Чайка Е.В. Напрями вдосконалення державного регулювання ринку праці в Україні , 2016. С. 650-653.

28. Штейн Г. Ринок праці в Україні: формування, фактори, вимоги регулювання, 2015. № 1. С. 56-60.

29. Шумна Л. П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення, Чернігів, 2014. 455 с.

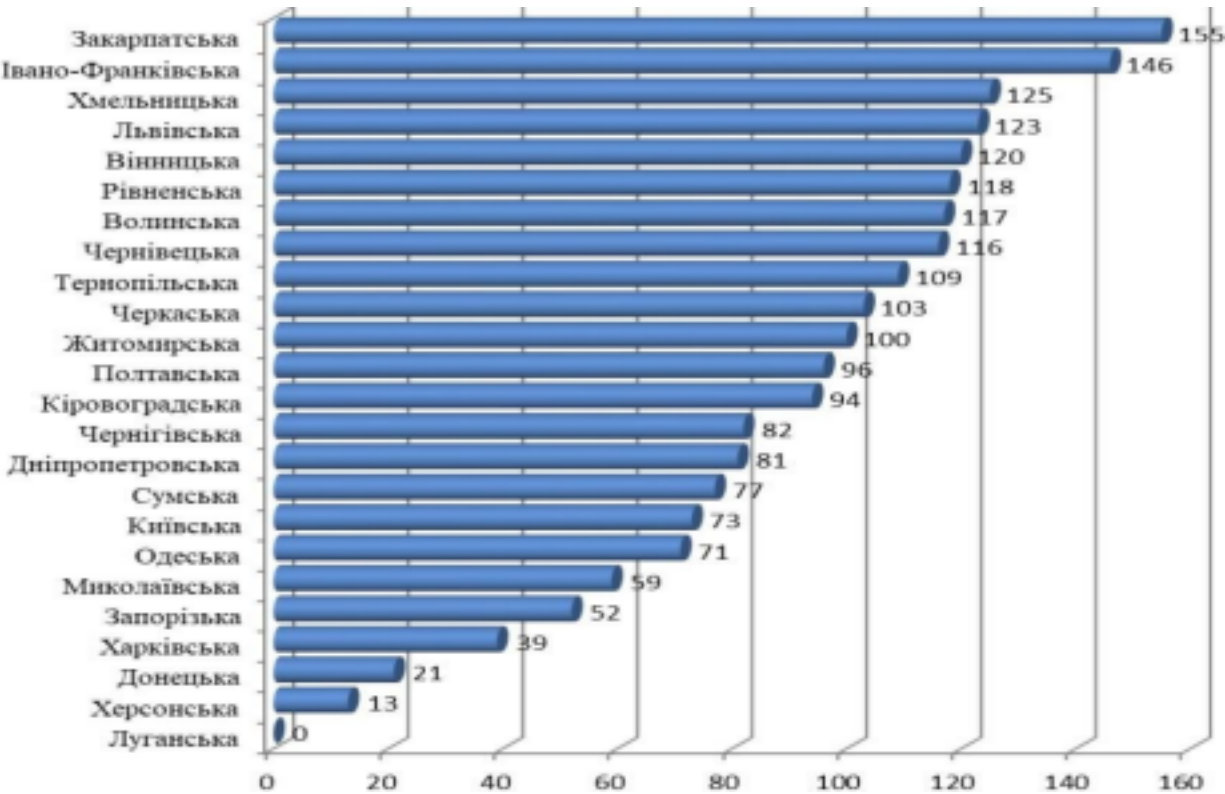
30. Ukrinform. В Україні рівень безробіття зріс майже до 10% – Центр Разумкова. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://surli.cc/lnjjhp>

31. Яценко Л. «Відновлення ринку праці: регіональні аспекти», 2024. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-03/az_regrinki_praci_04032024.pdf

32. Закону України «Про зайнятість населення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

ДОДАТОК А

Відновлення регіональних ринків праці України за кількістю вакансій
(січень 2024 р. до лютого 2022 р.), %

Примітка: складено за даними «Work.ua» [31]

ДОДАТОК Б

Зміни відкритих вакансій

Зміни відкритих вакансій

Категорія	Лютий	Березень	Квітень	Травень
Сфера обслуговування	22 875	14 051	5 556	7 363
Робочі спеціальності	26 362	16 345	5 515	6 957
Продажі	23 261	13 873	3 918	5 731
IT	14 650	9 683	4 158	4 846
Логістика	15 402	9 075	2 868	3 711
Роздрібна торгівля	14 995	9 722	2 956	3 554
Готельно-ресторанний бізнес і туризм	12 399	7 524	2 709	3 548
Транспорт	11 752	7 425	2 983	3 512
Медицина	8 062	5 446	2 595	3 138
Маркетинг	9 081	5 379	1 903	2 561
Будівництво	10 765	6 489	1 668	2 173
Краса та спорт	3 830	2 525	1 369	1 791
Агробізнес	2 188	1 505	715	884
Культура	1 156	728	312	385
Юриспруденція	1 986	1 054	219	313
Нерухомість	1 142	700	119	245

Примітка: складено за даними «Work.ua» [31]

73

ДОДАТОК В

Топ конкретних посад за медіанною/середньою заробітною платою

Посада (укр.)	Посада (англ.)	Середня зарплата (грн)
Менеджер по продажам нерухомості		75 000
Sales Manager		70 000
Оператор БПЛА	UAV Operator	65 000
Ортодонт		65 000
Керівник відділу продажу	Orthodontist	64 000
Директор фірми		62 500
Генеральний директор	Head of Sales Department	62 500
Team leader		60 000
Програміст 1С	Company Director	60 000
Business analyst		57 000
DevOps engineer	General Director	55 000
Стоматолог	Team leader	

Ріелтор	1C Developer	55 000
HR бізнес-партнер	Business analyst	50 000
Треjder	DevOps engineer	50 000
Начальник відділу кадрів	Dentist	46 500
C# Developer	Realtor	45 000
Регіональний менеджер	HR Business Partner	42 500
Керівник департаменту	Trader	41 000
Керівник виробництва	Head of HR Department	40 000
Project manager	C# Developer	40 000
Супервайзер	Regional Manager	38 900
Front-end developer	Department Head	37 500
Медичний представник	Production Manager	35 000
Менеджер по продажам	Project manager	32 500
Data analyst	Supervisor	31 000
Системний адміністратор	Front-end developer	30 000
	Medical Representative	
	Sales Manager	
	Data analyst	
	System administrator	

Примітка: складено за даними «Work.ua» [31]